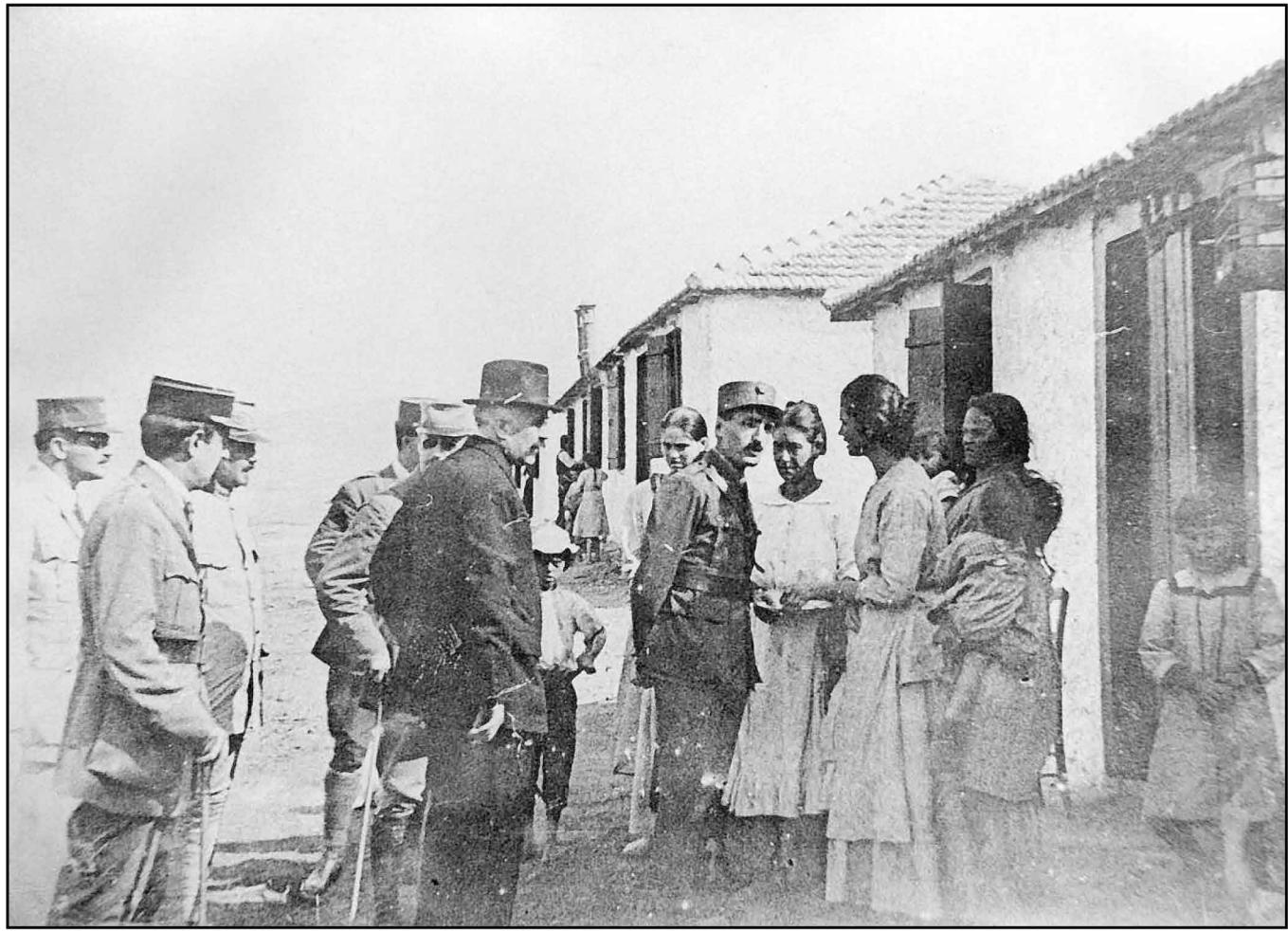

Σπύρος Λαζαρίδης

Δι' εγκαταστάσεως 1914

Λεύκωμα

ISBN 978-618-83338-2-6

Ηλεκτρονική έκδοση, 2007 / <http://www.tsalimi.gr>

Πρόλογος

«Δι' εγκαταστάσεως 1914». Μια μικρή φράση γραμμένη με πένα κι ένα μελάνι, ακαθορίστου πια χρώματος, στα παλιά βιβλία της Κοινότητος Σταυρουπόλεως. Εγγραφές του 1940.

Η φράση προσδιορίζει τον τρόπο απόκτησης του τίτλου του δημότη. Το, ανά χείρας, λεύκωμα τεκμηριώνει με εικόνες την αλήθεια της.

Εικόνες που κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: σ' αυτές που απεικονίζουν κάποιο γεγονός και το εικονογραφούν με ανθρώπινες μορφές και σ' αυτές που απεικονίζουν τους ανθρώπους που δίνουν υπόσταση στο γεγονός.

Στις πρώτες, ονοματεπώνυμα έχουν μόνο οι βασιλιάδες, οι πρωθυπουργοί και οι στρατηγοί. Στις άλλες, ονοματεπώνυμα έχουν όλοι εκείνοι για τους οποίους γράφτηκε η σύντομη φράση.

Θα ήταν ατόπημα του ερευνητή ν' αγνοήσει το όνομα του διοικητή των συμμαχικών στρατευμάτων που κατέκλυσαν την Θεσσαλονίκη από το 1915 μέχρι το 1919.

Είναι πράξη χρέους των μελών της τοπικής κοινωνίας η πολυτέλεια της καταγραφής των ονομάτων εκείνων που πρώτοι έστησαν τα θεμέλιά της, στις παρυφές του πανάρχαιου δρόμου, στη σκιά της μεγάλης πόλης.

Προσθήκη στην ηλεκτρονική έκδοση:

Αφαιρέθηκαν από αυτές τις σελίδες τα εισαγωγικά κείμενα των δύο δημάρχων, ένα για κάθε έντυπη έκδοση.

Το λεύκωμα επιστρέφει σ' εκείνον που το έστησε, λέξη τη λέξη, εικόνα την εικόνα.

Σ. Λ.

Λίγο πριν...

Χαρμάνκιοϊ, 222, ορθόδοξοι Έλληνες
Καραχούσεϊν, 14 ορθόδοξοι και 25 Μουσουλμάνοι
Λεμπέτ, 26, ορθόδοξοι Έλληνες

Η Μακεδονία / Εθνολογική στατιστική των βιλαετίων Θεσσαλονίκης και
Μοναστηρίου / υπό Αθ. Χαλκιόπουλου / Εν Αθήναις / 1910

*Στηριζόμενοι εις τους κορμούς γηραιών πλατάνων εγώ και
προσφιλέστατός μου συνοδοιπόρος ανταλλάσσομεν τας σκέψεις και τας
εντυπώσεις μας, ενώ τα βλέμματά μας πλανώνται εδώ και εκεί επί του
εκτεταμένου τριγύρω μας ορίζοντος.*

*Από την θέσιν μας δε βλέπομεν το βόρειον και βορειοδυτικόν μέρος των
τειχών της Θεσσαλονίκης. Είναι καταμαυρισμένα από την πολυκαιρίαν
από του ανωμάλου εδάφους, εντός του οποίου βυθίζονται, μέχρι των
υπερυψήλων, υπερηφάνων, επάλξεών των. Άλλ' οι στρατώνες του
πυροβολικού και του ιππικού, οι οποίοι φαίνονται και αυτοί, είναι
κατάλευκοι και καινουργείς. Και υπό την έποψιν ταύτην εμποιούν
καταφανή αντίθεσιν προς τα προαιώνια τείχη, τα συμβολίζοντα το
παρελθόν της πόλεως. Τουναντίον οι στρατώνες είναι της σημερινής
κυριαρχίας τα τρανότατα και τα αδιαφιλονίκητα τεκμήρια.*

*Η δε χώρα, την οποίαν έχομεν απέναντί μας, σχηματίζεται εις πεδιάδα
ανώμαλον και λοφώδη, περιβαλλομένην από όρη και προεκτεινομένην
μέχρι του Θερμαϊκού κόλπου. Επι της εκτεταμένης ταύτης γης μόνον
αραιοί τινές συνοικισμοί, ανάξιοι λόγου, ανακύπτουν. Η δε ερημία, η
μόνωσις και η οικτρά εγκατάλειψις συσφίγγουν την καρδίαν και καθιστούν
αραιάν και διακεκομμένην την συνομιλίαν μου μετά τον πλησίον μου
ισταμένου φίλου.*

Π. Μ. Κοντογιάννης / Αηβάτι / Μακεδονικόν ημερολόγιον / 1911

Environs de Salonique

Le BATTAGE DU BLÉ A ARMANH

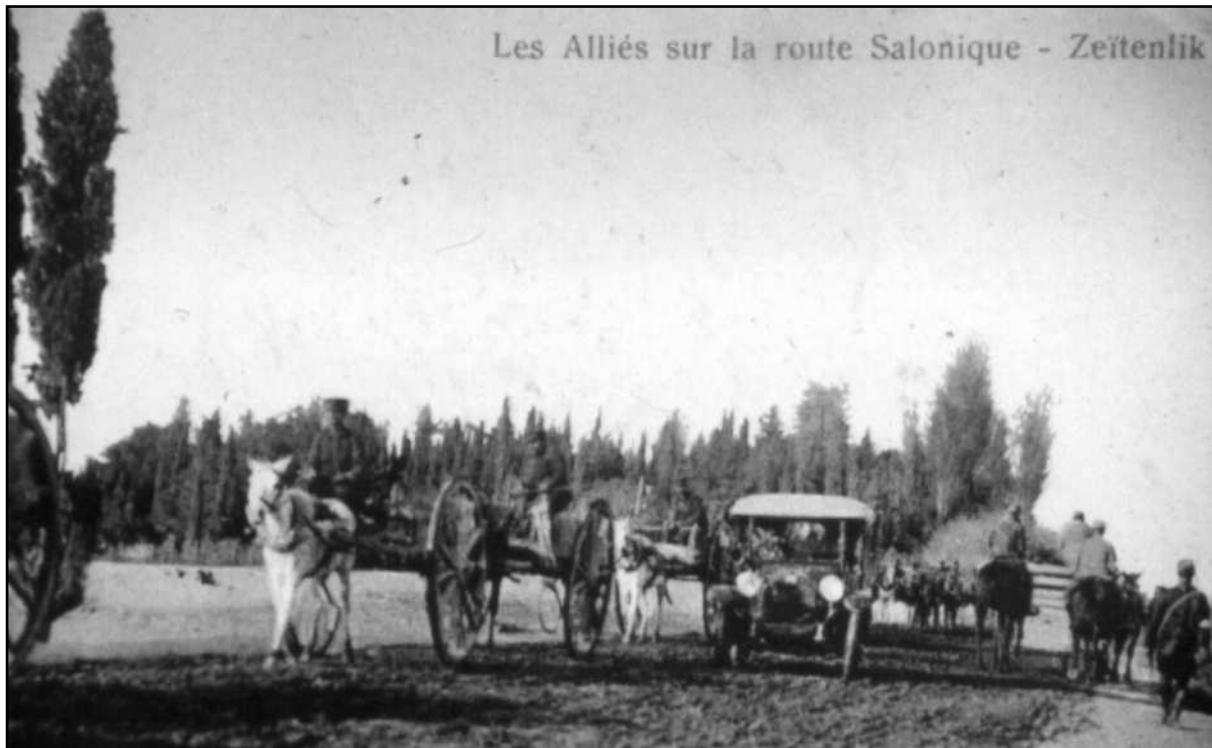
Le père, debout sur une planche, la mère et son enfant, assis sur une seconde planche traînées par des bœufs, dérasent le blé étendu sur le sol.

Αρχείο ΚΙΘ

Η περιοχή της εκτός των τειχών δυτικής Θεσσαλονίκης, έμεινε για αιώνες ένας τόπος έρημος. Ο μεγαλύτερος οικισμός, ο οποίος φαίνεται να έχει συνεχή και οργανωμένη ζωή, είναι το Χαρμάνκιο, που κάλυπτε σχεδόν όλη την περιοχή δυτικά της οδού Λαγκαδά, με 222 κατοίκους το 1910, ορθοδόξους Έλληνες. Την ίδια χρονιά το Καρά Ισίν, στα υψώματα της σημερινής Πολίχνης, είχε 14 ορθοδόξους και 25 Μουσουλμάνους. Το τρίγωνο των κατοικημένων περιοχών συμπληρωνόταν με το Λεμπέτ, στην περιοχή της σημερινής Ευκαρπίας, με 26 κατοίκους, ορθοδόξους Έλληνες.

Ο παραδείσιος κάμπος που περιγράφεται από τους βυζαντινούς χρονογράφους, κατήντησε στα 1910, μια θλιβερή επιφάνεια γης, ακαλλιέργητη, με τα νερά της να κυλάνε ανεκμετάλευτα προς την θάλασσα. Έτσι την περιγράφει ο γυμνασιάρχης του ελληνικού γυμνασίου της Θεσσαλονίκης, ο οποίος την περπάτησε κατά την διάρκεια μιας ημερήσιας εκδρομής στο Αηβάτι, την σημερινή Λητή.

Αρχείο ΚΙΘ

Τα μόνα σημάδια που έδειχναν ανθρώπινη δραστηριότητα, κατά μήκος του δρόμου που ένωνε την Θεσσαλονίκη με την Μακεδονική ενδοχώρα, ήταν τα νεκροταφεία της Αγίας Παρασκευής, τα κτίρια των στρατώνων του πυροβολικού, το σημερινό στρατόπεδο του Παύλου Μελά και οι εγκαταστάσεις των Λαζαριστών. Και όλα αυτά έγιναν στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Πιο πριν υπήρχε μόνον ο δρόμος.

Τα πράγματα θα αλλάξουν ριζικά στα επόμενα χρόνια. Οι δρόμοι που ήταν “μαθημένοι” για αιώνες να περπατιούνται μόνο από ζώα, δέχτηκαν κάθε είδους βαριά οχήματα στα χρόνια μεταξύ του 1914 και του 1919.

Αρχείο Γιώννη Μέγρα

Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, τα χώματα στις άκρες του πανάρχαιου δρόμου, της σημερινής οδού Λαγκαδά, τράβηξαν την προσοχή των αρχών του κράτους και της πόλης ύστερα από καταστροφές. Η ιστορία εποικισμού αυτής της εγκαταλελειμένης λωρίδας γης, είναι μια ιστορία καταστροφών και δυσάρεστων γεγονότων. Πρόσφυγες του 1914, ανγκαστική συμβίωση των προσφύγων με στρατεύματα έξι κρατών, πυροπαθείς του 1917, νέοι πρόσφυγες το 1919 και το 1920, και τέλος η Μικρασιατική Καταστροφή.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Τα βοσκοτόπια και οι μαρμάρινες κρήνες στην περιοχή του Ζέιτενλικ, παραπέμπουν στο παρελθόν. Τις βυζαντινές επαύλεις και τα αγροκτήματα διαδέχτηκαν οι κρήνες των οθωμανών κατά μήκος του δρόμου, για τους διαβάτες και τα καραβάνια. Η οδός Λαγκαδά δεν έπαψε να συνδέει την πόλη με τον υπόλοιπο κόσμο ούτε στιγμή.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Η δυτική ύπαιθρος της Θεσσαλονίκης θα αλλάξει μορφή μετά το 1914. Τότε ορίζεται το χρονικό σημείο μηδέν από το οποίο αρχίζει η οργανωμένη εγκατάσταση ανθρώπων και το στήσιμο οικισμών. Οι σχεδιασμοί των υπευθύνων άλλαζαν σχεδόν κάθε διετία αφού τα γεγονότα διδέχονταν το ένα το άλλο με καταιγιστικό ρυθμό, αν σκεφτεί κανείς πως για αιώνες στην περιοχή δεν συνέβαινε τίποτα. Στην πενταετία 1914-1919, η Θεσσαλονίκη βγήκε από τα τείχη της.

Αρχείο Γύανη Μέγια

Οι βρύσες, τα έλη, ο δρόμος και τα χώματα του Ζέιτενλικ ήταν που υποδέχτηκαν τους πρώτους πρόσφυγες. Κυνηγημένοι από Βούλγαρους και Τούρκους στην ανατολική Ρωμυλία και τα Δαρδανέλια, κατέφτασαν στη αυλή της Θεσσαλονίκης, σε μια περιοχή με τούρκικα απομεινάρια και το μυαλό στις πατρίδες.

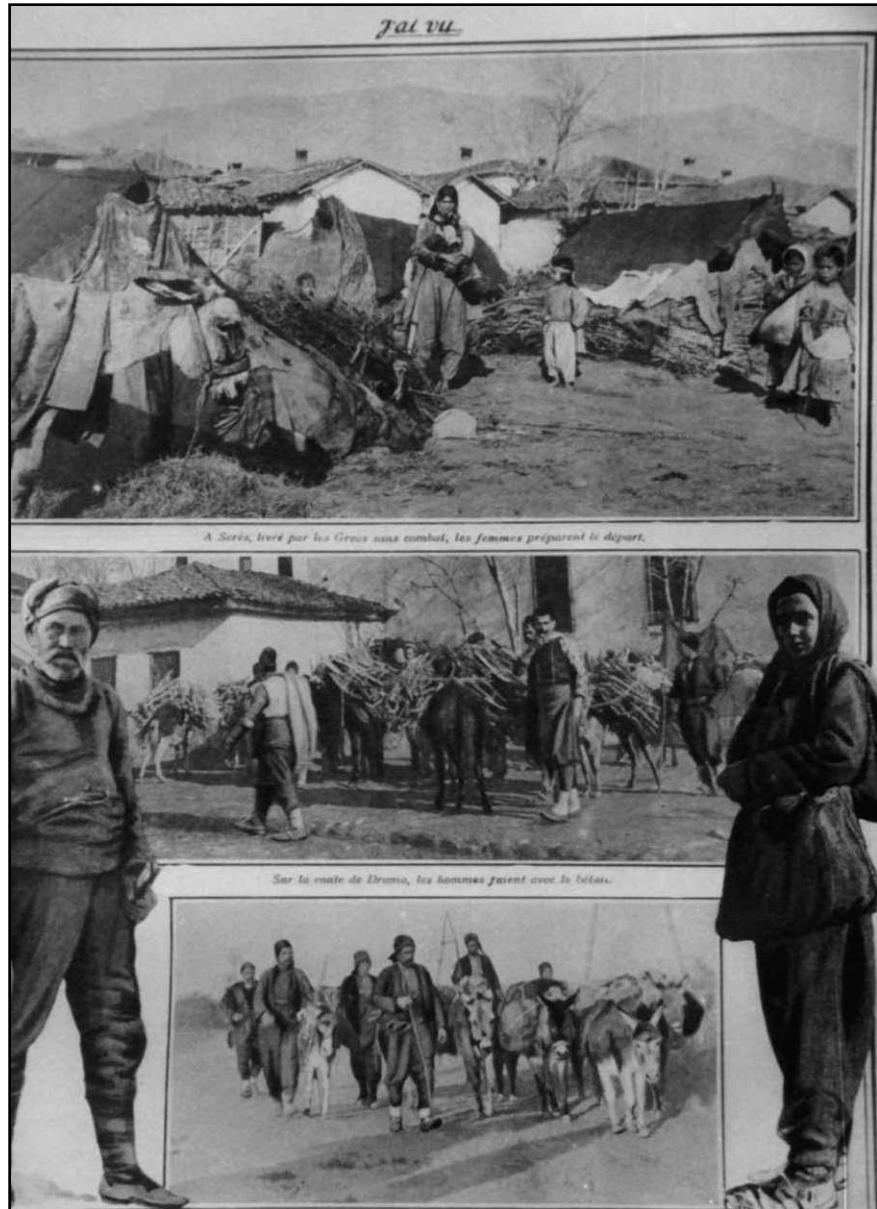
Αρχείο Γάννη Μέγα

Μια δυσάρεστη έκπληξη περίμενε τους πρόσφυγες. Στην περιοχή που εγκαταστάθηκαν, δέσποζαν τα κτίρια των Λαζαριστών. Βουλγαρικό Καθολικό Σεμινάριο του Ζέιτενλικ ήταν ο πλήρης τίτλος του ιδρύματος, που βρισκόταν απέναντι από την εικονιζόμενη Μονή των Καλογραιών. Οι πρόσφυγες δεν είχαν κανέναν απολύτως λόγο να αποδεχτούν το όνομα της περιοχής σαν χαρακτηριστικό του οικισμού τους. Δανείστηκαν το μυστήριο όνομα Λεμπέτ από τα υψώματα της Ευκαρπίας, απ' όπου έρχονταν και το νερό που έπιναν. Το υδραγωγείο του Λεμπέτ κατηφόριζε προς τον Ναό των Δώδεκα Αποστόλων και την δεξαμενή του, παράλληλα με τον δρόμο, στις άκρες του οποίου στήθηκαν πρώτα οι σκηνές και μετά τα σπίτια των προσφύγων.

Ο οικισμός του Λεμπέτ είναι η πρώτη οργανωμένη κοινωνία που στήνεται στις άκρες της οδού Λαγκαδά μετά την ίδρυση της Θεσσαλονίκης και την ερήμωση του πολίσματος που υπήρχε στην περιοχή εκείνη την εποχή, όπως μαρτυρούν τα αρχαιολογικά ευρήματα.

Τα εικονογραφημένα περιοδικά της Ευρώπης αφιερώνουν αρκετές σελίδες και καταγράφουν την πορεία των προσφύγων προς την Ελέύθερη Ελλάδα.

Το πρώτο ρεύμα έρχεται από Βουλγαρικά εδάφη, για να ακολουθήσει η Τουρκική Θράκη και τα παράλια της Μικράς Ασίας.

Βιβλιοθήκη ΑΠΘ / Ι' ai vu, 16.9.1916

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Η προσέλευση των προσφύγων δεν σταμάτησε ποτέ.

Ακόμη κι όταν όλα φάνηκε να τελειώνουν με την απελευθέρωση κάποιων εδαφών από τον Ελληνικό στρατό και τον επαναπατρισμό πολλών προσφύγων, αρκετοί ήταν αυτοί που έμειναν πίσω.

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Έπρεπε να υποδεχθούν το 1922, οριστικά πια αυτή τη φορά όσους ξεγελάστηκαν και νόμισαν πως τελείωσαν τα βάσανά τους.

Πρόσφυγες λοιπόν έρχονται στη Θεσσαλονίκη με κάθε μέσο το 1914.

Βιβλοθήκη ΑΠΘ / Le miroir, 6.2.1916

"Το Αλή - Αγά ή Νέα Μυρίνη, όπως ανομάσθη κατά την διάρκειαν της ελληνικής διοικήσεως εν Μικρά Ασία, ευρίσκεται κατέναντι της Μυτιλήνης εις τον μυχόν του κόλπου του Τσανταρλή. [...] Οι κάτοικοι εξεπατρίσθησαν δύο φοράς, την 15ην Μαΐου 1914 και κατά τας αρχάς Σεπτεμβρίου 1922. Κατά την πρώτην οι Τούρκοι, αφού τους απεγύμνωσαν, τους εξεδίωξαν βιαίως και τους εξηγάγκασαν να καταφύγουν εις το ζερονήσι Πλάτη. Εκείθεν μερικοί πρόσφυγες παρελήφθησαν υπό του πλοίου του Έλληνος εκ Συρίας Χατζή Δαούτ και μετεφέρθησαν κατ' ευθείαν εις Θεσσαλονίκην, οι άλλοι με καϊκια ανεχώρησαν εις Μυτιλήνη και εγκατεστάθησαν εις διάφορα χωρία αυτής.

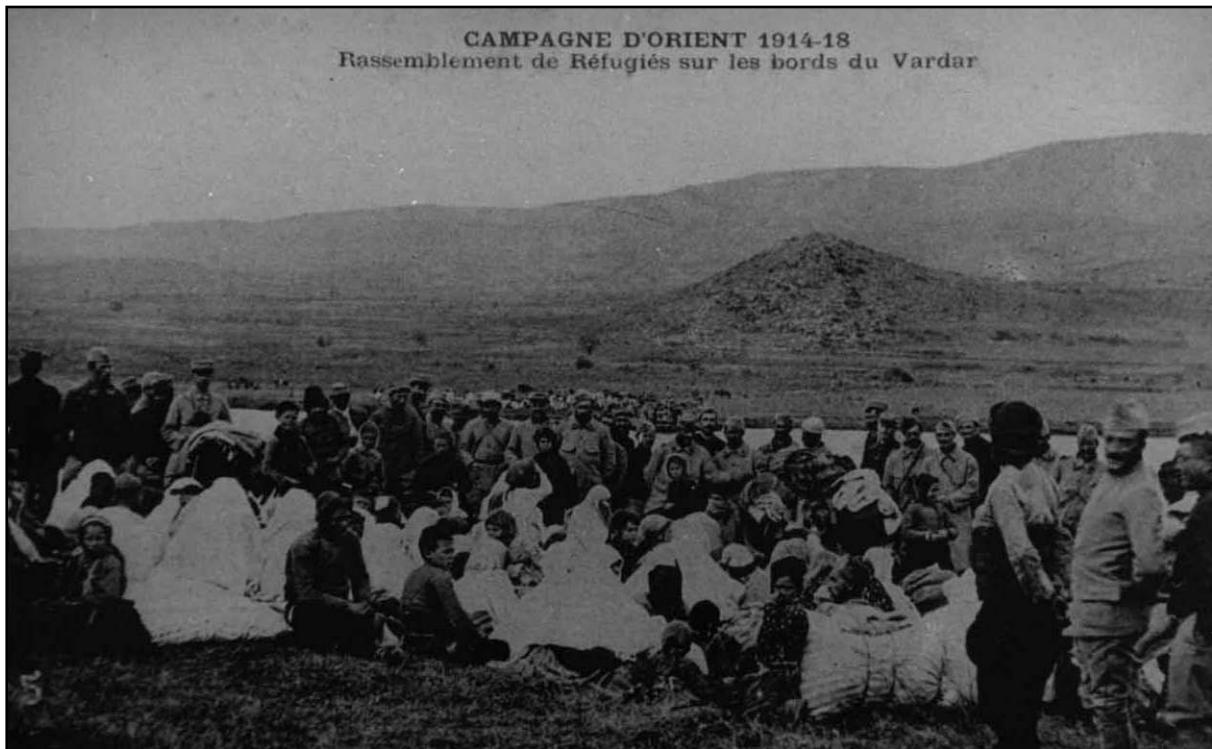

37 SALONIQUE – Quartier Vardar - Groupe de R
37 SALONICA – Vardar district: A Group of Refug

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Οι εν Θεσσαλονίκη πρόσφυγες εστεγάσθησαν κατ' αρχάς προσωρινώς υπό σκηνάς εις την Τούμπαν και κατόπιν οριστικώς εις τα παραπήγματα του Λεμπέτ. Μετά την απόβασιν του ελληνικού στρατού εις την Μικράν Ασίαν όλοι σχεδόν οι πρόσφυγες επανήλθον εις την πατρίδα των. Κατά την δευτέραν φοράν ανεχώρησαν πάλιν εις Πλάτην, οπόθεν διεβιβάσθησαν εις Μυτιλήνην και εκείθεν πολλοί διεσκορπίσθησαν εις διάφορα μέρη της Ελλάδος".

A. Βακαλόπουλος-Μ. Μαραβελάκης / Αι προσφυγικαί εγκαταστάσεις εν τη περιοχή Θεσσαλονίκης / ΕΜΣ / 1955

Αρχείο ΚΙΘ

Όταν κατά το 1914 εγκατεστήσαμεν τους εκ Βουλγαρίας και Τουρκίας πρόσφυγας εν Μακεδονία, πλείστοι εξ ημών, μη προβλέποντες βεβαίως τον Πανευρωπαϊκόν πόλεμον και νομίζοντες ότι το καθεστώς το δημιουργηθέν υπό της Βουκουρεστίου Συνθήκης θα ήτο οπωσούν μόνιμον, ήμεθα διατεθειμένοι να δεχθόμεν την τότε γενομένην βιαίαν ανταλλαγήν πληθυσμών ουχί βεβαίως ως εν απόλιντον αγαθόν, αλλά τουλάχιστον ως μίαν ριζικήν, αν και οδυνηράν λόσιν, τείνουσαν προς απλοποίησιν του Βαλκανικού προβλήματος. Ειργάσθημεν τότε με την ιδέαν τουλάχιστον να εποικίσωμεν την ερημωθείσαν Μακεδονίαν, πληρούντες διά των ομογενών προσφύγων τα κενά άπερ είχε δημιουργήση η αποχώρησις των Τούρκων και Βουλγάρων.

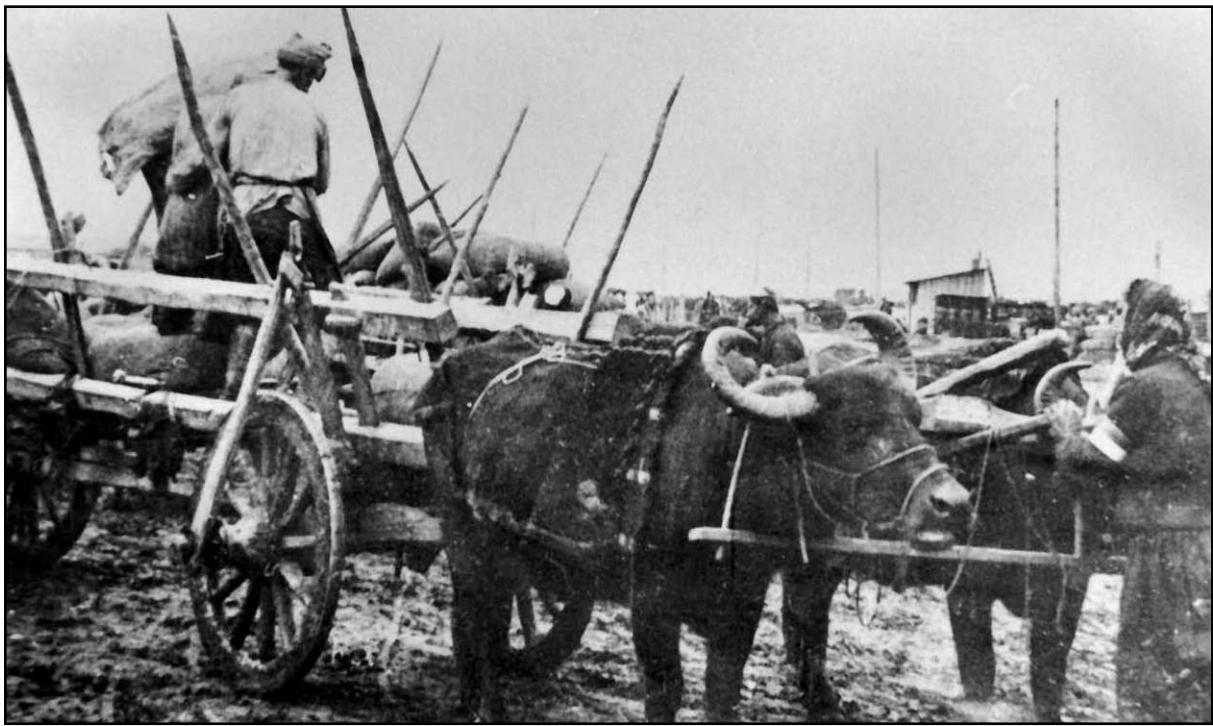
Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Αλλά αι τότε προβλέψεις μας ανετράπησαν άρδην. Η μεν εισβολή των Βουλγάρων του 1915 κατέστρεψε το έργον μας εν τη Ανατολική Μακεδονία, η Δε επιτυχής έκβασις του Ευρωπαϊκού πολέμου ήδη αποδίδει εις τας εστίας των τους ομογενείς πληθυσμούς, ους είχε προσωρινώς φιλοξενήση η Μακεδονική γη. Συνεπώς η κατάστασις πάλιν παρουσιάζεται περίπου όπως ήτο μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων.

A. A. Πάλλης / Περί ανταλλαγής πληθυσμών και εποικισμού εν τη βαλκανική κατά τα έτη 1912-1920 / En Κωνσταντινούπολει 1920

Την πρώτην ταύτην εκ
Βουλγαρίας μετανάστευσιν,
ηκολούθησε βραδύτερον και
δευτέρα των εν τη
Βουλγαρική Θράκη
εναπομεινάντων Ελλήνων
και τινών εκ των
κατοικούντων την παλαιάν
Βουλγαρίαν, αναγκασθέντων
να εκπατρισθώσι, ούτως
ώστε, κατ' επίσημον
στατιστικήν της υπηρεσίας
των προσφύγων, κατέφυγον
εις Μακεδονίαν 34112
άτομα, μη
συμπεριλαμβανομένων των
οπωσδήποτε ευπορούντων,
οίτινες ως μη ζητήσαντες την
συνδρομήν της
Κυβερνήσεως, δεν
ενεγράφησαν ως πρόσφυγες,
ανερχόμενοι και ούτοι εις
ικανάς χιλιάδας.

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Το εκ Βουλγαρίας προσφυγικόν τούτο ρεύμα, επηκολούθησε και έτερον κατά το έτος 1914, ερημώσαν τα ελληνικά χωρία της Τουρκικής Θράκης και ωθήσαν προς την Μακεδονίαν πολλάς χιλιάδας ομογενών.

Υπό τας αυτάς συνθήκας, ήρξατο κατά τον Μάιον του αυτού έτους 1914 η προσφυγή χιλιάδων ομογενών της Μικράς Ασίας, ιδία εις τας γειτνιαζόντας Νήσους του Αιγαίου κατά δεκάδας χιλιάδων, και κατά δεύτερον λόγον εις την Μακεδονίαν. Ούτως ο εν Μακεδονίᾳ προσφυγικός πληθυσμός ήξεισε καταπληκτικώς, έφθασε Δε εποχή καθ' ην εν τη περιφερείᾳ ταύτη υπήρχον πλέον των εκατόν πεντήκοντα χιλιάδων προσφύγων.

Η προσέλευσις νέων προσφύγων ήρχισε να ελαττούται κατά Σεπτέμβριον του 1914, χωρίς όμως και να εκλείψῃ παντελώς, διότι μικράι κατά διάφορα χρονικά διαστήματα ομάδες εξακολουθούσι και σήμερον έτι να πυκνώνουν τον προσφυγικόν πληθυσμόν.

Εκθεσις περί των εν Μακεδονίᾳ προσφύγων / Εν Αθήναις / 1916

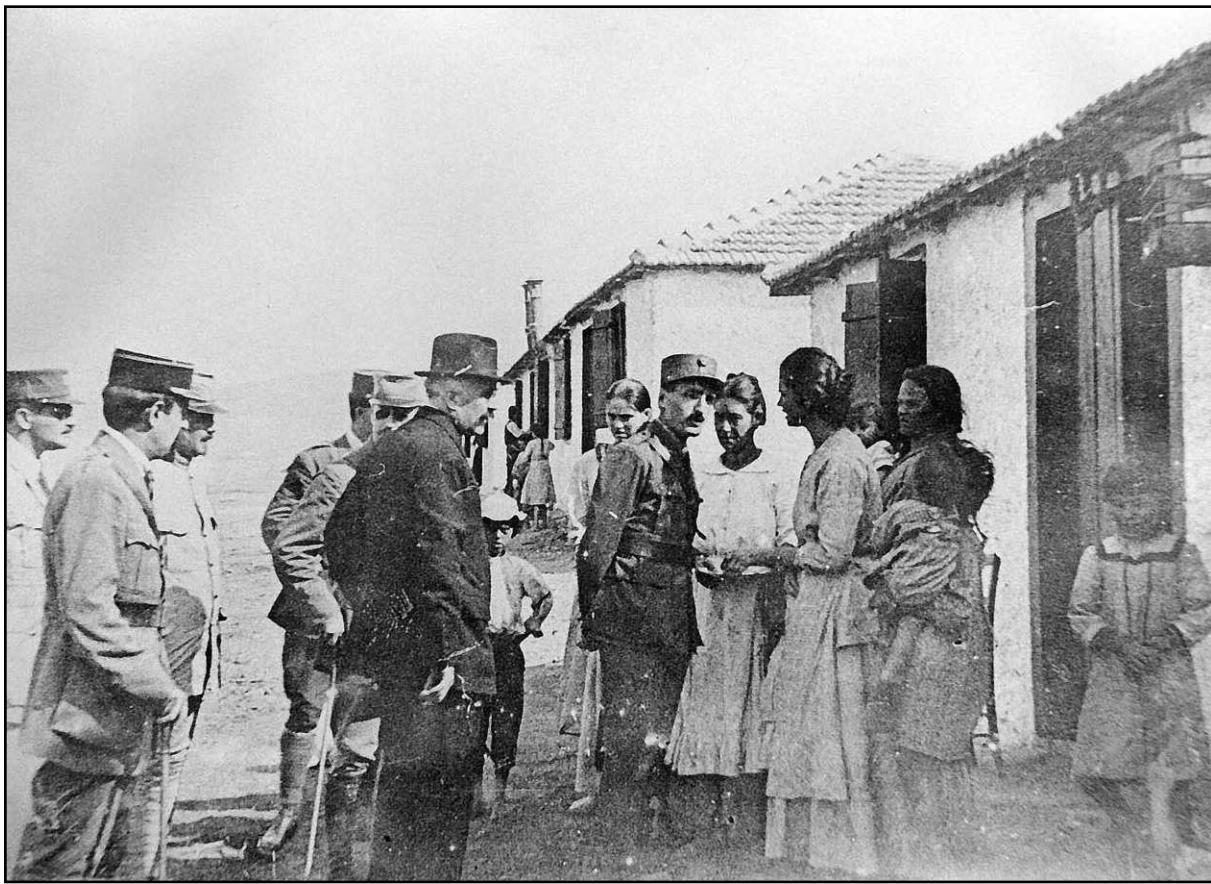
14 SALONIQUE — Quartier Vardar, Les Réfugiés - Vardar district, The Refugees

Αρχείο Γιάννη Μέγα

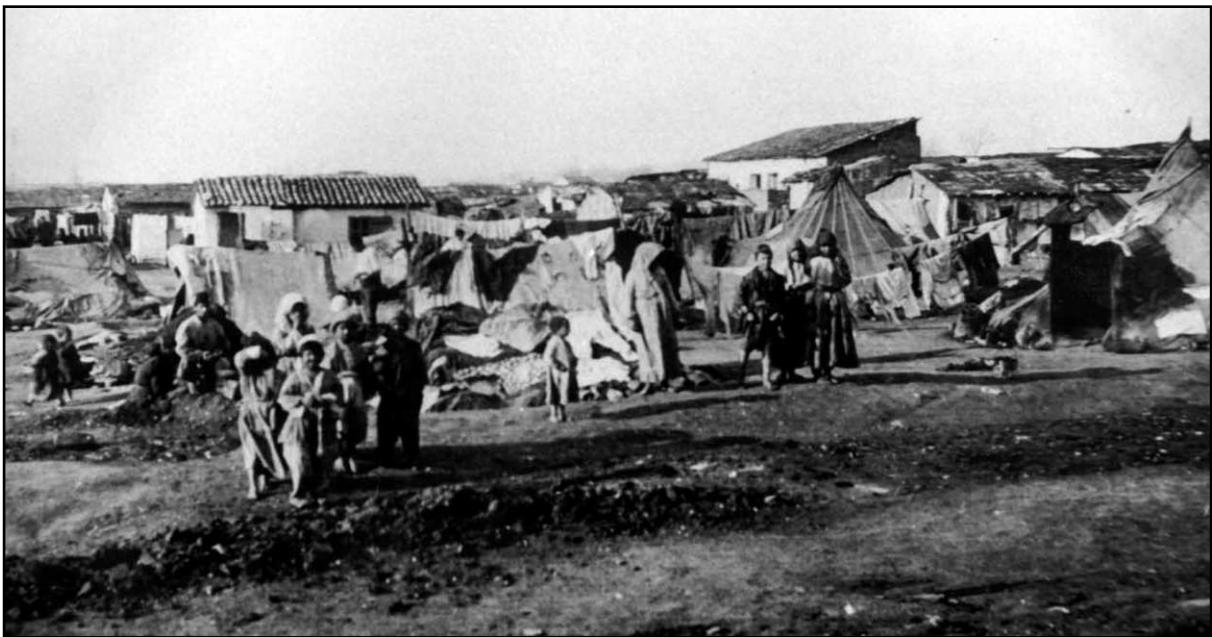
Λόγω του επείγοντος της κατασκηνώσεως των προσφύγων ανατίθεται εις τον εργολάβον Πέτρον Γιώσσην η τοποθέτησις διακοσίων τριάκοντα κωνικών σκηνών αντί δραχμών 230, η κατασκευή 4 αποχωρητηρίων αντί δραχμών 168, η επισκευή θύρας και ερμάρια ιατρείου αντί δραχμών 65 και η επιχωμάτωσις και κάλυψις 4 φρεάτων δι' ελάτης αντί δραχμών 100 ήτοι εν όλω δραχμαί 563, (12/6/1914).

Ιστορικό αρχείο Μακεδονίας / Γενική διοίκησις Μακεδονίας / Φάκελλος 64

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

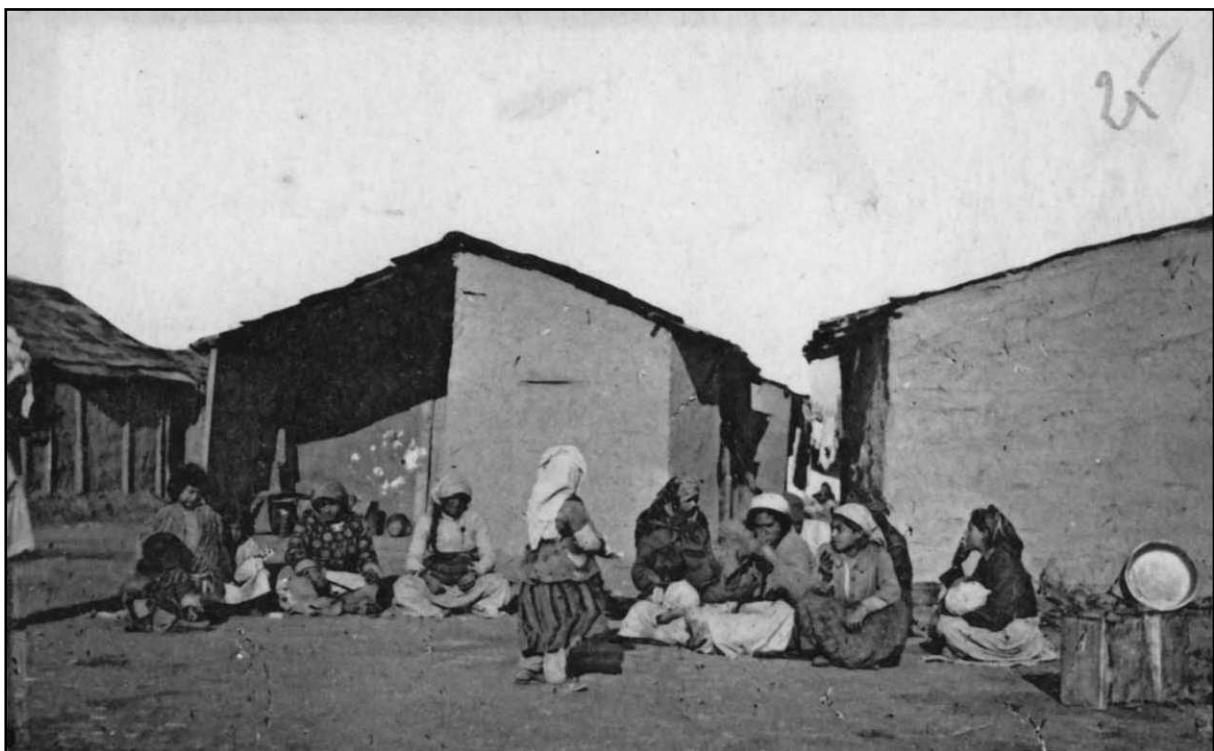
Δια τον αυτόν επίσης σκοπόν της στεγάσεως των προσφύγων, κατεσκευάσθησαν εν Θεσσαλονίκη διάφορα παραπήγματα διαστάσεων $24,00 \times 8,00 \times 2,50$, άλλα μεν εκ πλίνθων επί κτιστής θεμελιώσεως αντί δαπάνης τριών χιλιάδων (3000) έκαστον, άλλα δε εκ σιδηροπαγούς σκυροκονιάματος (*Beton arme*), μετά συμπληρώσεως των πλευρών δια πλίνθων και αντί δαπάνης δραχμών τριών χιλιάδων τριακοσίων δι' έκαστον.

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Τα παραπήγματα ταύτα, κείμενα ουχί μακράν των στρατώνων της Αγίας Παρασκευής εν Θεσσαλονίκη, μετά την εκπλήρωσιν του σκοπού της προσωρινής στεγάσεως των προσφύγων, δύνανται να αποτελέσωσιν εξαιρέτους αποθήκας δια τον στρατόν ἡ να χρησιμοποιηθώσιν εν περιπτώσει επιστρατεύσεως ἡ γυμνασίων, δια στρατωνισμόν των ανδρών, ἡ και ως εργατικαὶ κατοικίαι.

Έκθεσις περί των εν Μακεδονίᾳ προσφύγων / Εν Αθήναις / 1916

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Και άλλος συμπαγής συνοικισμός ανηγέρθη κατά το 1914 έξω της πόλεως, εις την θέσιν Λεμπέτ, συγκείμενος εξ 100 παραπηγμάτων. Εις τον εν αυτώ χώρον εγκατεστάθη χωροφυλακή, συσσίτιον, επιστασία, ιατρείον, φαρμακεία.

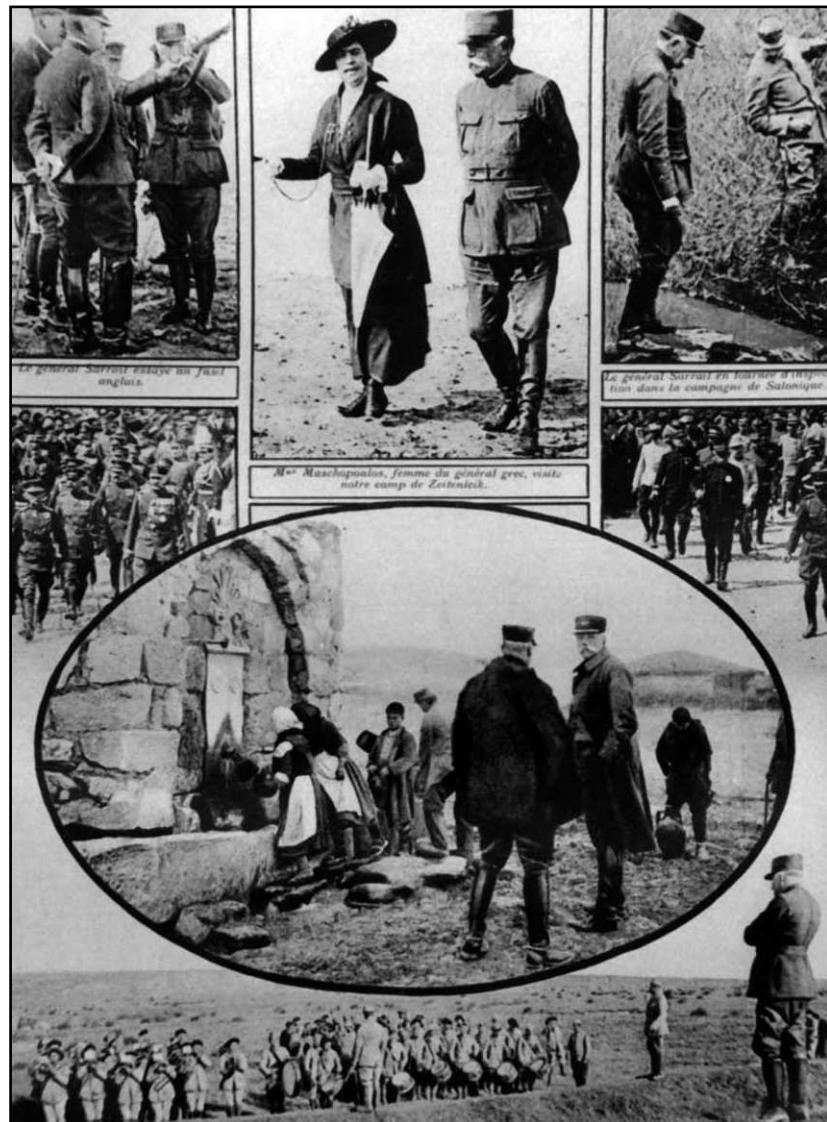

Αρχείο Γάνων Μέγα

Ωσαύτως απολυμαντήριον, πλυντήριον, λουτρόν και αποτεφρωτικός κλίβανος, περιελάμβανε δε 150 αποχωρητήρια, δίκτυον υδρεύσεως, εκκλησίαν, σχολείον και Νοσοκομείον. Δια τον συνοικισμόν τούτον εδαπανήθησαν δραχμαί 450 χιλιάδες.

M. X. Αιλιανός / Το έργον της ελληνικής περιθάλψεως / Εν Αθήναις / 1920

Βιβλιοθήκη ΑΠΘ / J' ai vu, 6.5.1916

"Ο ελληνικός λαός χαιρετά μετ' ενθουσιασμού τον σήμερον αφικόμενον στρατηγόν Σαράϊγ, τον ένδοξον νικητήν του Μάρνη και του Βερντέν, ον η κραταιά γαλλική Δημοκρατία έταξεν αρχηγόν του εν τη Βαλκανική αγώνος κατά των Αυστρογερμανών, των Τούρκων, των Βουλγάρων. Και προσδοκά μετά πεποιθήσεως ο ελληνικός λαός, ότι η άφιξις του γενναίν στρατηγού αφ' ενός μεν θα άρη πάσαν αφορμήν νέων δυσάρεστων γαλλοελληνικών προστριβών, θ' αποτελέση δε την απαρχήν μιας γενικώτερας συννενοήσεως, επί τη βάσει της οποίας θ' ανανεωθή στενώτατος πλέον και πλήρης ο πατροπαράδοτος γαλλο-ελληνικός

Αρχείο Γιάννη Μέγα

σύνδεσμος. Και εύχεται επίσης ο ελληνικός λαός, όπως στεφθή με νίκην θριαμβευτικήν ο επί ασαλεύτων ἡδη ερεισμάτων θεμελιωμένος Βαλκανικός συμμαχικός αγών- αγών αποβλέπων εις την κατασύντριψιν των προαιωνίων εχθρών του Ελληνισμού- αγών όστις ουδόλως αφήνει απαθή και ασυγκίνητον την μεγάλην ελληνικήν ψυχήν, αείποτε προσηλωμένην προς τους συμμάχους".

Eφ. Έθνος / 8.2.1916 (αναδημοσίευση, Ιστορικά, Ελευθεροτυπία, 12.10.2000)

Αρχείο ΚΙΘ

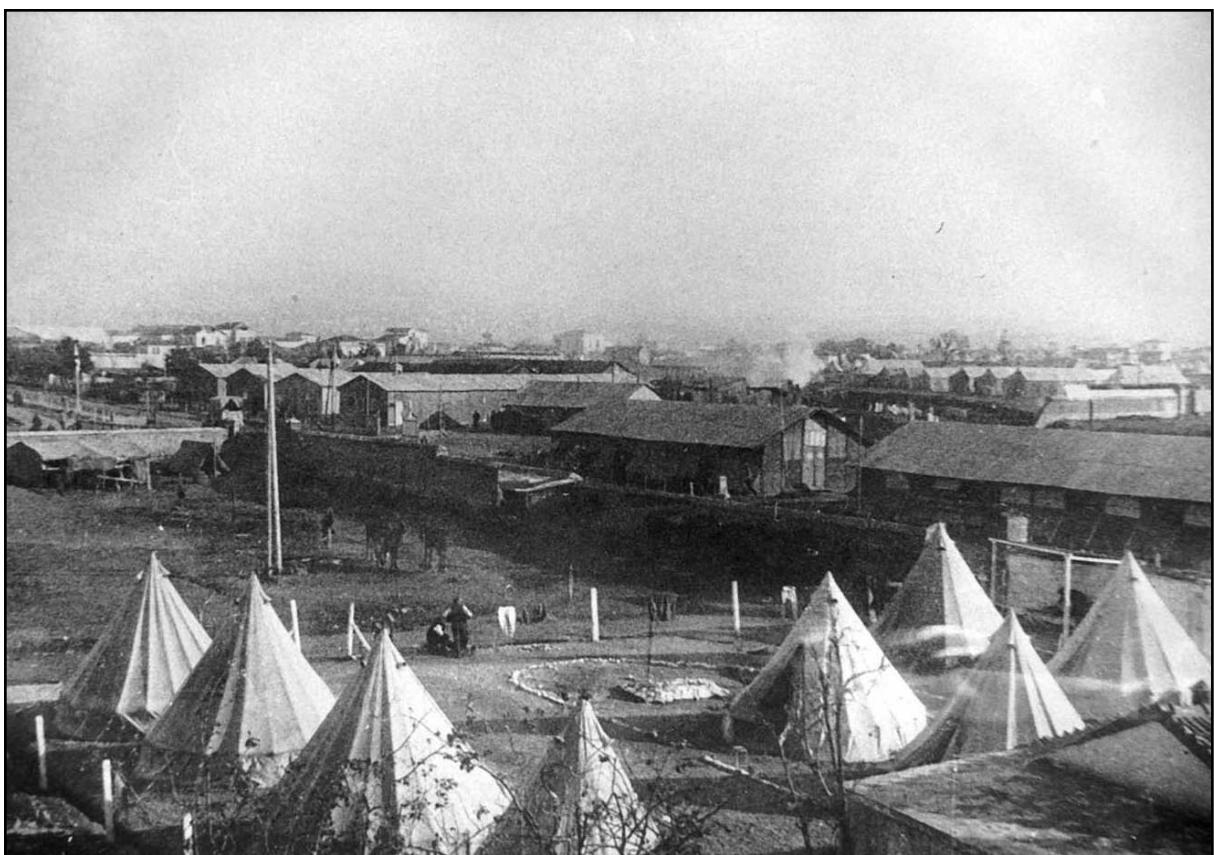
Ο Βενιζέλος τρωγόταν με τον βασιλιά. Ο ένας ήθελε να μπούμε στον πόλεμο, ο άλλος δεν ήθελε. "Όρισαν να κάνουν τον Μάιο εκλογές. "Υστερα πούντιασε ο Κωνσταντίνος σ' ένα γλέντι και έστειλαν τον "Αβέρωφ" στην Τήνο να φέρει την Παναγία. Εμείς ήμαστουν στον Τσέκου.

Γίνονται οι εκλογές, τις κερδίζουμε. Αμέσως κάνει ο Βενιζέλος την επιστράτευση, τον ξαναπαίρνουν τον Δήμο. Τον Σεπτέμβριο θυμώνει ο Κωνσταντίνος, διώχνει τον Βενιζέλο και ετοιμάζεται να χάνει δικές του εκλογές. Στέλνουν οι Σύμμαχοι τους στόλους τους, άρχισε ο αποκλεισμός. 'Άρχισε να πεινάει ο κόσμος.'

Είχα αφήσει τη φαμελιά μου στο χωριό. Είχα να σμίξω με τη γυναίκα μου από το καλοκαίρι. Του Αγίου Στυλιανού σηκώθηκα να πάω να τους δω. Να περάσουμε μαζί τις γιορτές.

Παραμονή Χριστογέννων στέλνουν οι Γερμανοί αεροπλάνα, βομβαρδίζουν τη Σαλονίκη. 'Ηταν εκεί διακόσιες χιλιάδες Αγγλογάλλοι.

Θανάσης Βαλτινός / Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη / Βιβλίο δεύτερο: Βαλκανικοί-'22 / Ωκεανίδα / Αθήνα 2000

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Από τον Οκτώβριο του 1915 το στρατόπεδο των συμμάχων έγινε, με τα παραπήγματα και τις αναρίθμητες σκηνές, μια μεγάλη πόλη-μανιτάρι που φύτρωσε εκεί εξ αιτίας του πολέμου. Είναι τώρα ένα απέραντο στρατόπεδο, το πιο μεγάλο που υπήρξε ποτέ χωρίς αμφιβολία, όπου είναι συγκεντρωμένες όλες οι αποθήκες, όλες οι υπηρεσίες για ανεφοδιασμό και συντήρηση που χρειάζονται για να κάνουν μάχιμο ένα στρατό 600.000 ανδρών.

F-J. Deygas / L'armee d'Orient dans la guerre mondiale (1915-1919) / Paris / 1932

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Οι πρόσφυγες, λίγους μόνο μήνες μετά την άφιξή τους βρέθηκαν να συμβιώνουν μ' ένα πολύχρωμο πλήθος ανθρώπων που συνέρρευσε στην ήδη πολυεθνική Θεσσαλονίκη. Στρατός από έξι κράτη μετέτρεψε την ύπαιθρο της πόλης σ' ένα τεράστιο στρατόπεδο.

Οι ξένοι στρατιώτες, το πρώτο πράγμα που έκαναν, ήταν τα εκτεταμένα εγγειοβελτιωτικά έργα για την καταπολέμηση της ελονοσίας η οποία θέριζε τους πρόσφυγες. Ανέπτυξαν και μια αξιοσημείωτη φιλανθρωπική δράση, ίσως για να εξευμενίσουν τους Έλληνες, διανέμοντας τροφή και προσφέροντας εργασία στους ενδεείς πρόσφυγες.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Οσο η δύναμη μεγάλωνε και η Βάση απλωνόταν, η προμήθεια σε νερό άρχισε να γίνεται ανεπαρκής. Πηγάδια επιφανείας, αρκετά σε αριθμό αλλά κακά σε ποιότητα έκαναν αναγκαία την προσφυγή σε αρτεσιανά. Περισσότερα από είκοσι εννέα πηγάδια ανοίχτηκαν και μπόρεσαν ν' ανταποκριθούν στις απαιτήσεις που προέκυψαν. Συγχρόνως υπήρχε το πλεονέκτημα των αρχαίων υδραγωγείων στην γύρω ύπαιθρο που αποτελούσε ένα δίκτυο από παλιούς σωλήνες, άλλους στεγνούς και άλλους να ξοδεύουν άσκοπα το νερό και αρκετή βοήθεια προέκυψε από τις πηγές των οποίων η καταγωγή χάνεται στην αρχαιότητα [...]

3. SALONIQUE (Quartier Vardar) — Réfugiés
SALONICA — Refugees Vardar Quarter

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Το ξανάνοιγμα τέτοιων πηγών νερού έχει χρησιμότητα σε αποζηραμένες πρώην βαλτώδεις εκτάσεις. Οι πεδιάδες της Θεσσαλονίκης και η άμεση γειτονιά της είναι γεμάτες από ελονοσία και η "στερεοποίηση" και αποζήρανση των ελώδους εδάφους ακόμη και σαν τρόπος προμήθειας νερού δεν μπορούσε παρά να έχει ευεργετικό αποτέλεσμα στην υγεία των κατοίκων της περιοχής.

Αρχείο Γύαννη Μέγια

Το αποτέλεσμα ήταν, η ελονοσία να εξαφανιστεί μέσα στην πόλη κατά την διάρκεια του καλοκαιριού του 1916 και, σύμφωνα με τις δηλώσεις των κατοίκων, περιορίστηκε πάρα πολύ στην ύπαιθρο.

Ward Price / The story of the Salonica army / London / 1917

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Οι ευσεβάστως υποφαινόμενοι, μέλη των Επιτροπών των επί του ακρωτηρίου Καράβουρνα της Ερυθραίας Χερσονήσου χωρίων: Γενή Λιμάνι, Σαρπιντζίκι, Τεπεμπόζ, Μοναστηρίου, Αχηρλή, Σαΐπι, Μολδοβανίων και Εγγλεζονησίου, αντιπροσωπεύοντες εξακοσίας και πλέον οικογενείας προσφυγευούσας εν Θεσσαλονίκη ήτοι υπερτρισχίλια άτομα, προαγόμεθα όπως υποβάλωμεν τη Υμετέρα Εξοχότητι και δι' αυτής τη Σεβαστη Κυβερνήσει την κατωτέρω εναγώνιον και επίμονον ικεσίαν.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

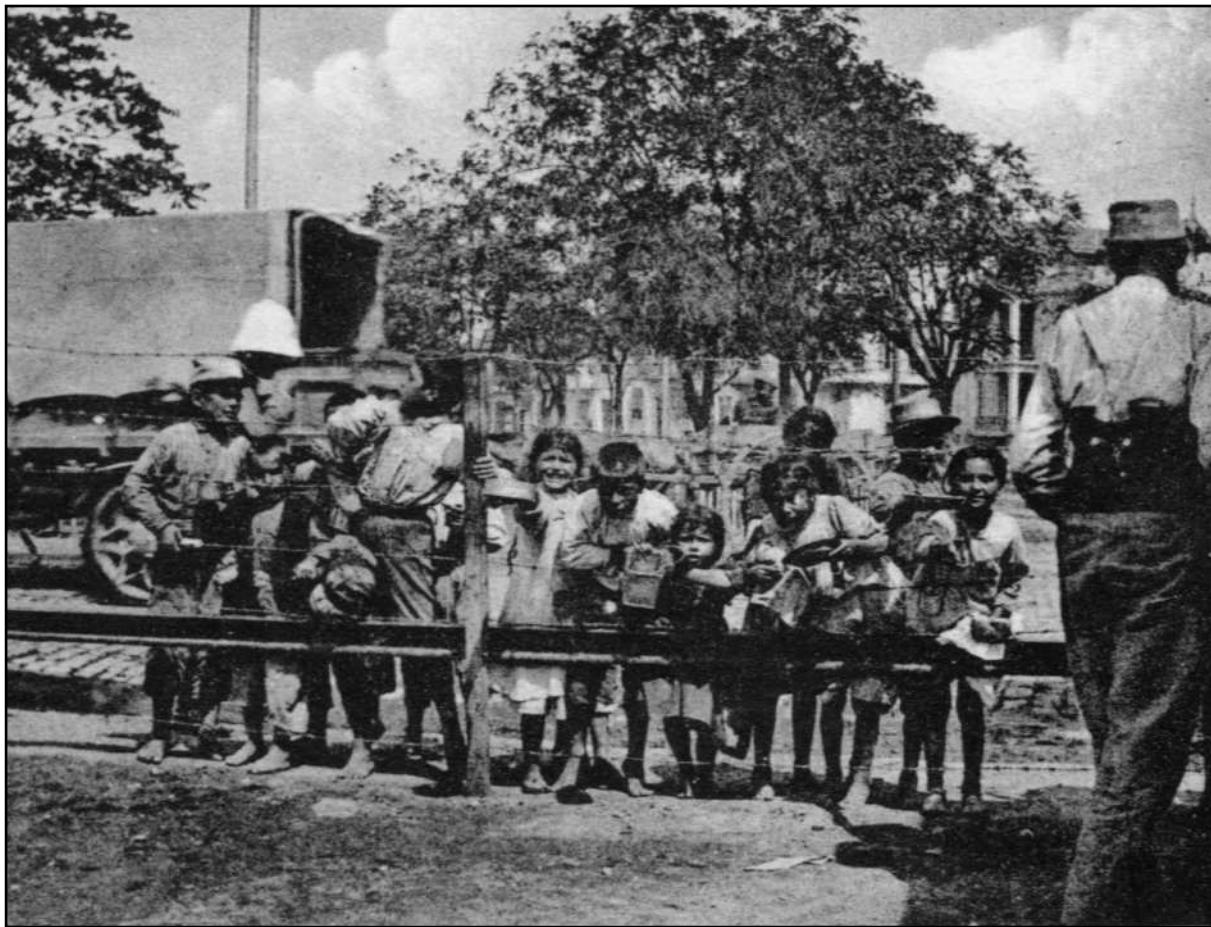
Ο προσφυγικός ούτος κόσμος, ο δεινώς από πενταετίας δοκιμασθείς και ταλαιπωρηθείς, συνετηρήθη αφ' ενός μεν χάρις εις την φιλόστοργον μέριμναν της Σεβαστής Κυβερνήσεως και αφ' ετέρου διά της ποικίλης εργασίας του εις τα έργα των εν Μακεδονίᾳ Συμμαχικών στρατευμάτων. Από της εντεύθεν όμως αναχωρήσεως των τελευταίων τούτων εκλειψάσης πάσης ενταύθα εργασίας οι ως άνω πρόσφυγες ευρίσκονται ενώπιον τρομερού αληθώς προβλήματος, του προβλήματος αυτής της ζωής.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

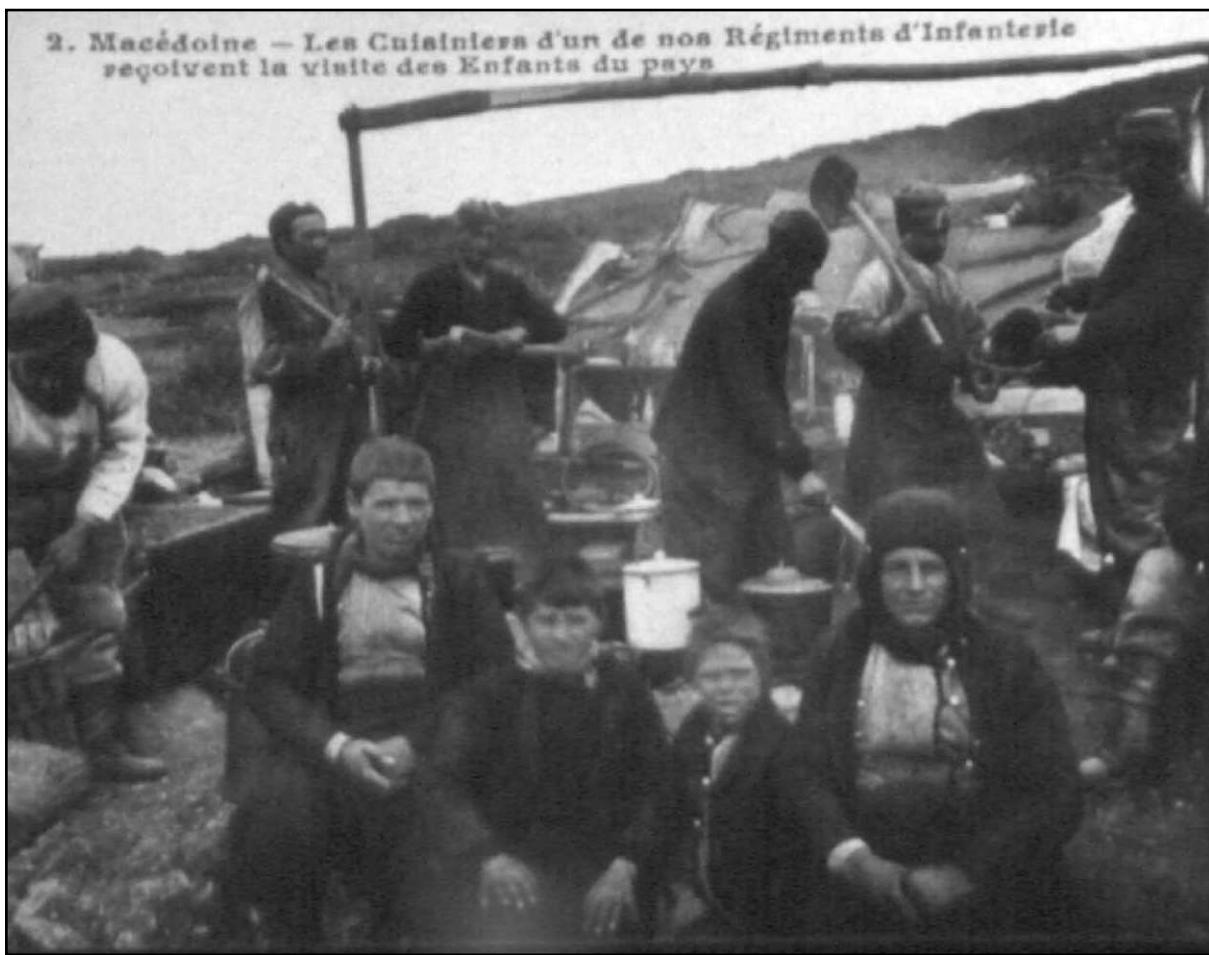
Είναι φρικτή η θέα τόσων οικογενειών μη εχουσών πλέον πόθεν να πορισθώσι τον επιούσιον και εξαντλουσών και την ελαχίστην των οικονομιών, ἀς διά τριετούς κόπου και μόχθου τινές εξ αυτών κατώρθωσαν να σχηματίσωσι.

Την μόνην σωτηρίαν εκ της αμηχάνου ταύτης θέσεώς των ανέμενον εκ της ταχείας παλινοστήσεως εις τας πατρίδας των ἐνθα περισυλλέγοντες τα νανάγια των περιουσιών των και επιδιδόμενοι εγκαίρως εις τας γεωργικάς και αμπελουργικάς των εργασίας θα ηδύναντο να αντιμετωπίσωσι τον προσεχή χειμώνα ἀνευ τραγικών δι' αυτούς καταστροφών.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Ικετεύομεν όθεν Υμάς, κ. Αντιπρόεδρε, και την Σεβαστήν Κυβέρνησιν, όπως ευδοκήσητε και ενεργήσητε την παλινόστησιν του πληθυσμού των ως άνω χωρίων μέχρι των αρχών, ει δυνατόν, Σεπτεμβρίου, όπως αφ' ενός μεν κατορθώσῃ ούτος να περισώσῃ μέρος τουλάχιστον των εγκαταλειφθεισών ερήμων και αδεσπότων εσοδειών των κτημάτων του, καλλιεργήσῃ δ' εγκαίρως τα υπόλοιπα προς αντιμετώπισιν των μελλουνσών αναγκών του.

Αρχείο Γιάννη Μέρα

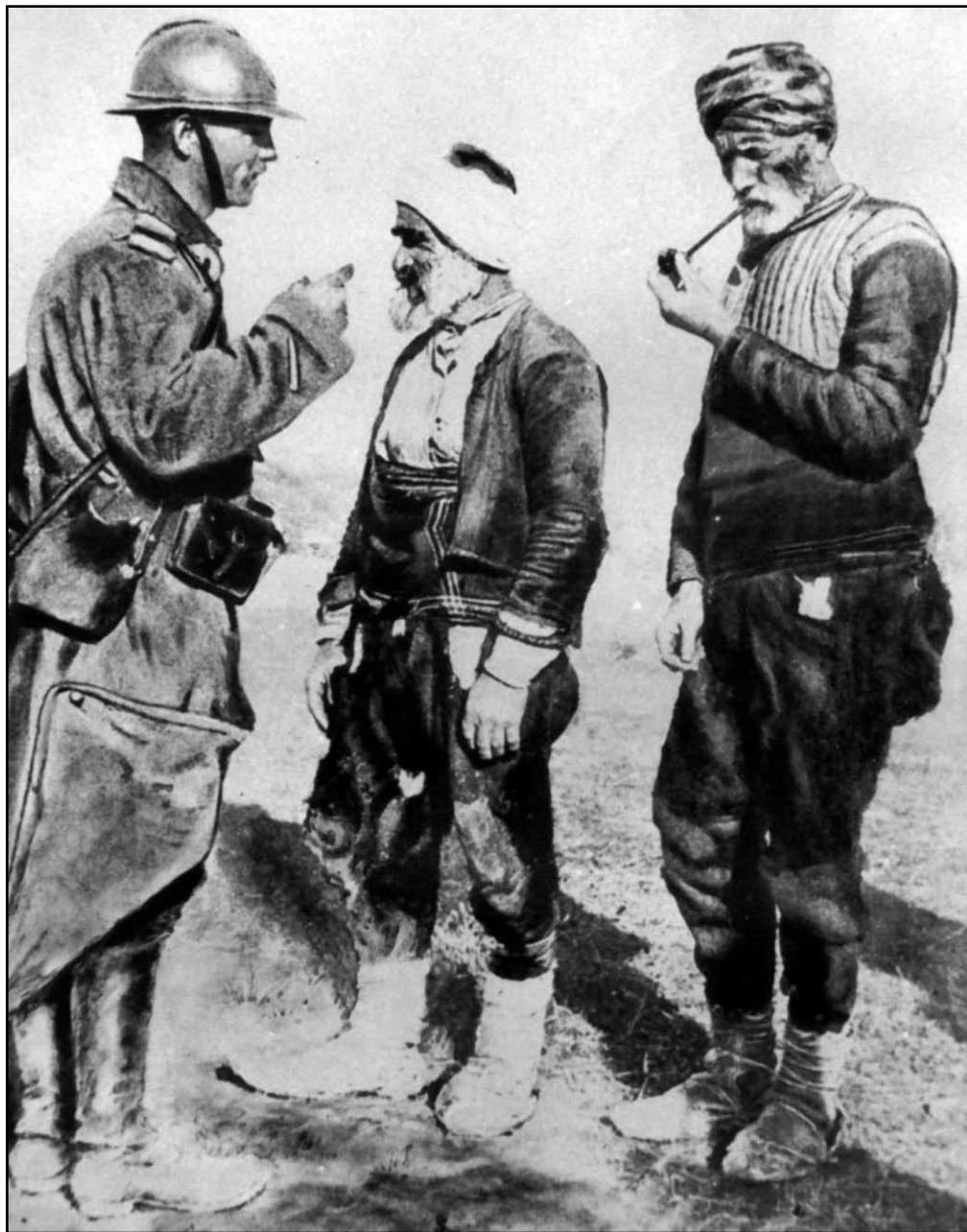
Εντυχώς, ως πληροφορούμεθα και παρά της εν Σμύρνη προς τούτο συσταθείσης Επιτροπής μας, ούτε ο αυτόθι αρμοστής κ. Στεργιάδης αντιτίθεται κατά βάθος εις την παλινόστησιν των προσφύγων της ημετέρας περιφερείας, καθόσον αύτη λόγω της γεωγραφικής της θέσεως όχι μόνον εν πλήρει ασφαλεία διατελεί, αλλά και καθαρά από των προ πενταετίας επιδραμόντων αλλοφύλων τυγχάνει.

Αρχείο Γάλανη Μέγα

Θα ήτο δε βαρύ αδίκημα αλλά και ζημία μεγάλη να αφεθή επί πλέον η ημετέρα περιοχή έρημος του γηγενούς της πληθυσμού, όστις παραμένων επί πλέον ενταύθα θα διέτρεχε κυριολεκτικώς τον εκ πένης και ψύχους θάνατον, αν μη επρόκειτο να επιβαρύνη το δημόσιον ταμείον διά νέων εκατοντάδων χιλιάδων δραχμών εις μάτην καταναλισκομένων [...]

Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας / Γενική Διοίκησις Μακεδονίας / Έγγραφο αντιπροσώπων προσφύγων προς τον Αντιπρόεδρο του Υπουργικού Συμβουλίου , 1.8.1919 / Φάκ. 65

Δίπλα στην επίσημη πόλη των συμμάχων, ξεφύτρωσε άλλη μία, μακεδονική, παράξενη, ετερόκλιτη, ψειριάρικη, όπου κατέφυγαν μέσα σε παράδοξα χαμόσπιτα όλοι οι πιθανοί έμποροι που μπορεί να φανταστεί κανείς,

11 SALONIQUE — Quartier Vardar, Réfugiés - Vardar district, Refugees

Αρχείο Γύανη Μέγα

οι οποίοι συνοδεύουν όλους τους στρατούς, κυρίως όμως αυτούς, που έχουν την φήμη πως διαθέτουν, όπως λένε στη Μακεδονία, "beaucoup métalliques", πολλά χρήματα. Εκεί ανθούν τα πιο απίθανα εμπόρια. Το αιώνια λιγδιάρικο μαγαζί για rakí, μαστίχα και τούρκικο καφέ, με τα μικροσκοπικά ποτήρια γεμισμένα ως τη μέση.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

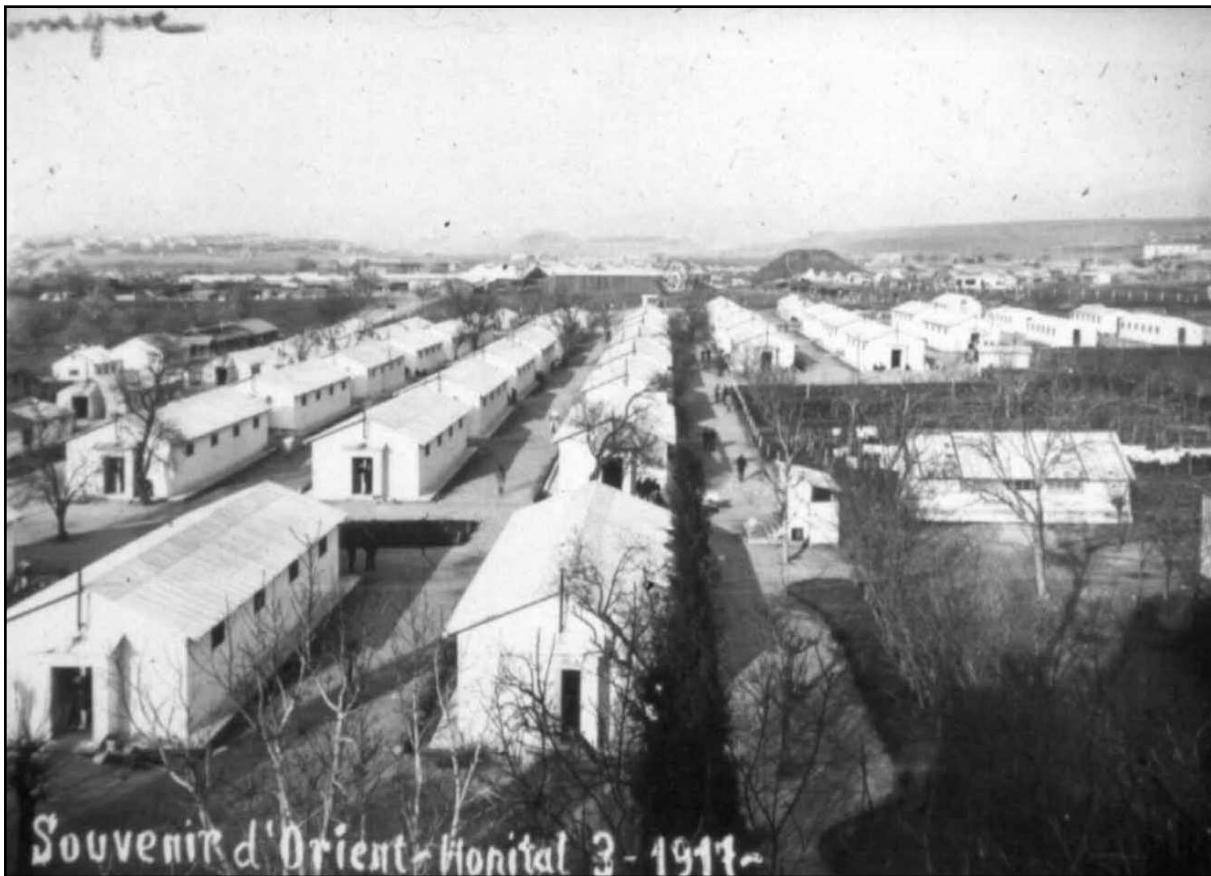
Ένας, πάνω σ' ένα μικρό κασόνι, πουλάει "λουκουμάκι"- μικρό κύβο από ζελέ φρούτων, και σύκα τρυπημένα στη μέση και ενωμένα ώστε να σχηματίζουν ένα κομπολόι (περασμένα σε αχυρένιο νήμα). Πάνω σ' αναμμένα κάρβουνα άλλος ψήνει μικρά λουκάνικα. Ο πιο περίεργος είναι, αναμφισβήτητα, ο "λούστρος", ο στιλβωτής παπουτσιών, που, ξυπόλυτος, σέρνοντας το

Αρχείο Γιάννη Μέγα

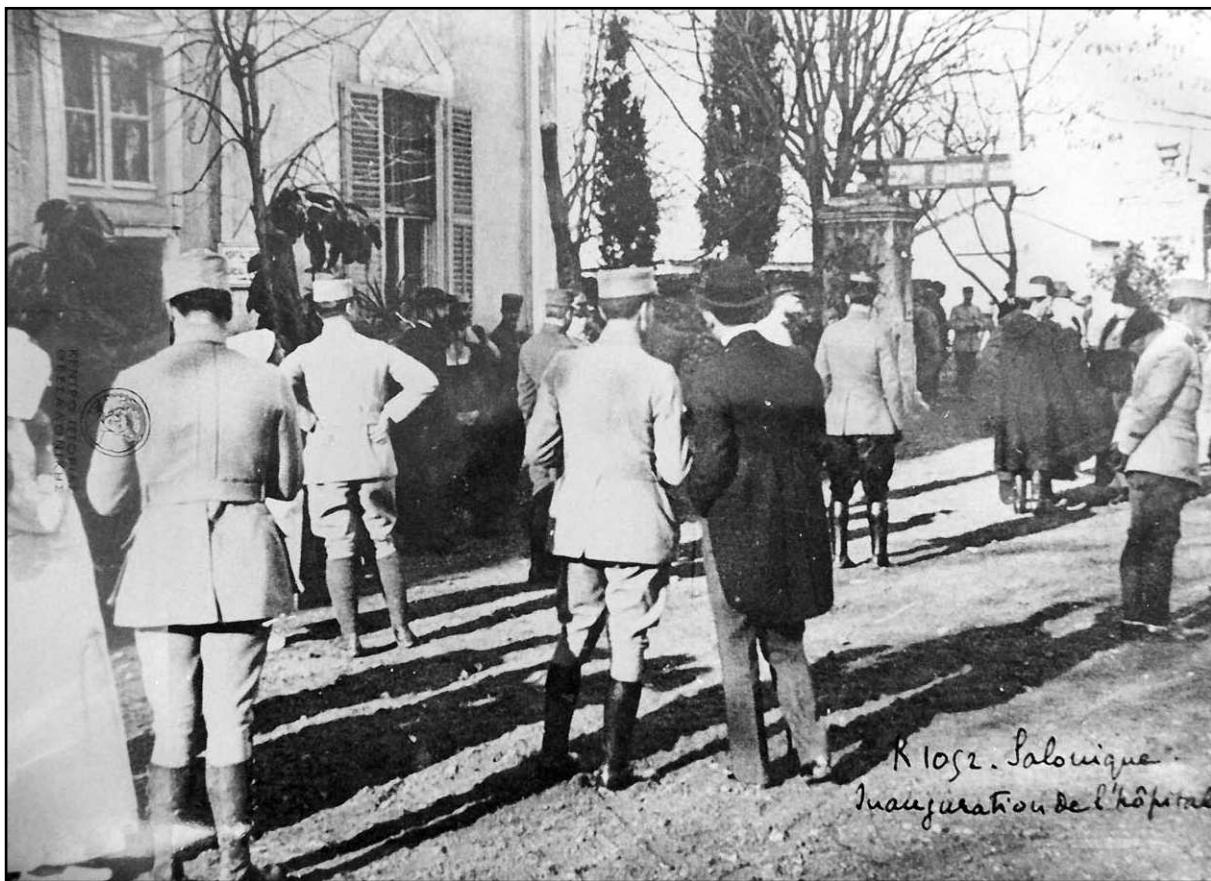
κιβώτιό του και τα εργαλεία του σε πλησιάζει, σου αρπάζει τα πόδια παρά τις διαμαρτυρίες σου, και ζελασπώνει τα παπούτσια σου.

F-J. Deygas / L' armee d' Orient dans la guerre mondiale (1915-1919) / Paris / 1932

Αρχείο Γιάννη Μέγα

"Ο πιο παλιός και ο πιο σπουδαίος πυρήνας της ακίνητης περιουσίας μας βρίσκεται στο στρατόπεδο του Ζέιτενλικ. Το νοσοκομείο No 1 είναι κατά κάποιο τρόπο μια εργατούπολη στηριγμένη στα κτίρια των Λαζαριστών, από τα οποία κατακρατεί μερικούς κοιτώνες. Η τοποθεσία είναι μαγευτική, η μορφή των αιθουσών ενδιαφέρουσα, με ιδιαίτερο δωμάτιο για τους σοβαρά ασθενείς και ένα άλλο για τη νοσοκόμα. Τηρήθηκαν όλες οι προδιαγραφές μιας σωστής υγιεινής. Επί πλέον ένας ψυχίατρος παρακολουθεί τις διανοητικές διαταραχές και γνωμοδοτεί. Το No 3, διατεταγμένο σε ζεύγος με το No 1, είναι, ευτυχώς, το ίδιο καλά εξοπλισμένο. Είναι το απαραίτητο ίδρυμα γι' αυτήν την χώρα των ενδημικών νοσημάτων. Πρόκειται πράγματι για μεταδοτικές ασθένειες.

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

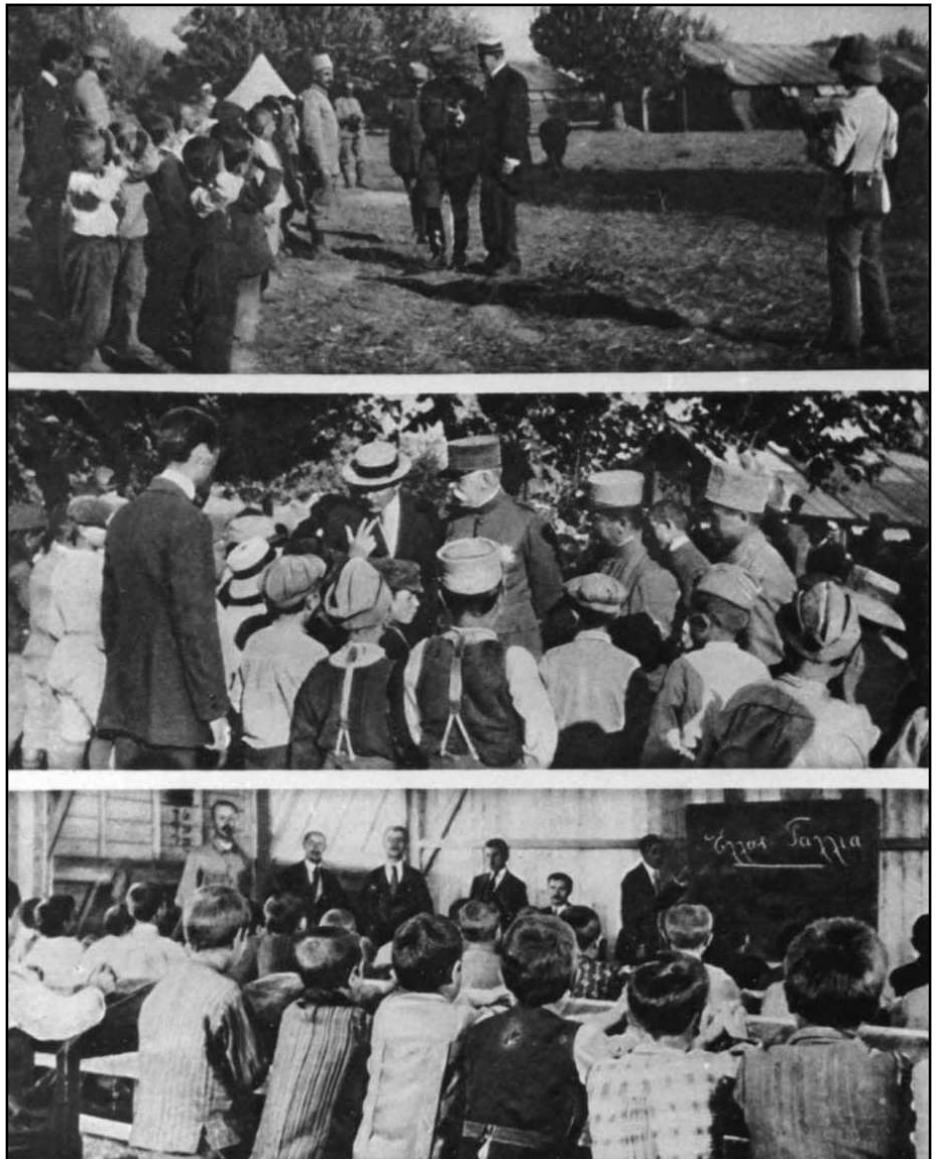
Όλα είναι απομονωμένα και διαχωρισμένα με φροντίδα στην καθαριότητα και στην απολύμανση. Το εργαστήριο εξετάζει και αποφασίζει. Είναι χρήσιμο να προσθέσουμε πως αυτοί οι οργανισμοί είναι πλήρως εξοπλισμένοι με χώρους υδροθεραπείας, ζεψειρίσματος - μετά συγχωρήσεως-, κελάρια, κουζίνες, πλυντήρια, μπάνια, νιπτήρες, φούρνους αποτέφρωσης των καθημερινών απορριμμάτων, αποθήκες ασπρορούχων, ιματιοθήκες, άφθονα γραφεία, ακόμη θέατρα για περιοδικές παραστάσεις ή συναυλίες, παραρτήματα και χώρους προετοιμασίας για τα χειρουργεία, για τα οδοντιατρεία, το ακτινολογικό, το φαρμακείο, την απολύμανση, τα εργαστήρια, την απομόνωση των ανήσυχων ή των ετοιμοθάνατων, το χώρο ακόμη -πρέπει να το παραδεχτούμε- για το νεκροτομείο.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Επίσης χώρους για την αποστείρωση του νερού και δημόσια αποχωρητήρια στα οποία υπάρχει ανζημένη επαγρύπνηση για τους κινδύνους μόλυνσης [...] Με ιδιαίτερη φροντίδα σιτίζουμε και νοσηλεύουμε, ακόμη και με δικά μας έξοδα, τους Έλληνες πρόσφυγες των οποίων η άθλια διαβίωση θα μπορούσε να επισύρει μολύνσεις εξ αιτίας της γειτνίασης.

REVUE FRANCO-MACEDONIENNE / Nos hopitaux de Salonique / 1917

Οι μικροί Έλληνες πρόσφυγες χαιρετίζουν τον στρατηγό και τους παραστάτες του σε μια τάξη στο σχολείο:

Στις 21 Ιουλίου, στο Ζέιτενλικ, κοντά στη Θεσσαλονίκη, ο στρατηγός Σαρράιγ εγκαίνιασε το σχολείο το οποίο η "Mission Laïque Francaise" ίδρυσε για τα παιδιά των Ελλήνων προσφύγων που κατοικούν στο γειτονικό χωριό.

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Το πλήθος των μαθητών θα φτάσει σε λίγο τους 400 από τους 200 καθώς ένα σχολείο ακόμη θα ιδρυθεί για τα κορίτσια. Οι μαθητές διδάσκονται την ελληνική και την γαλλική γλώσσα με ειδικούς δασκάλους για την κάθε μια. Βλέπει κανείς εδώ τον στρατηγό να τον χαιρετάνε κατά την άφιξή του οι μαθητές και αυτός να μιλά με μερικούς.

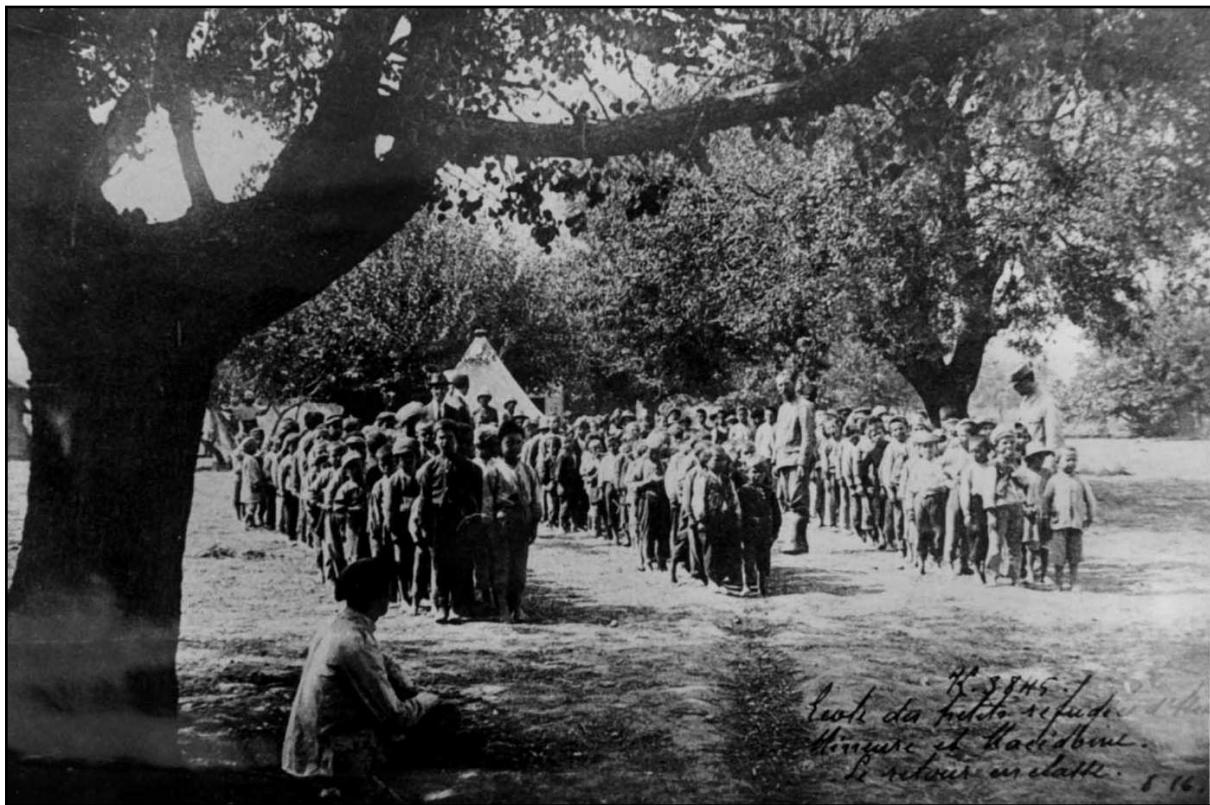
Le Miroir, No 143 / 20.8.1916

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Συνεισφορά της Στρατιάς στη μόρφωση των παιδιών των προσφύγων:

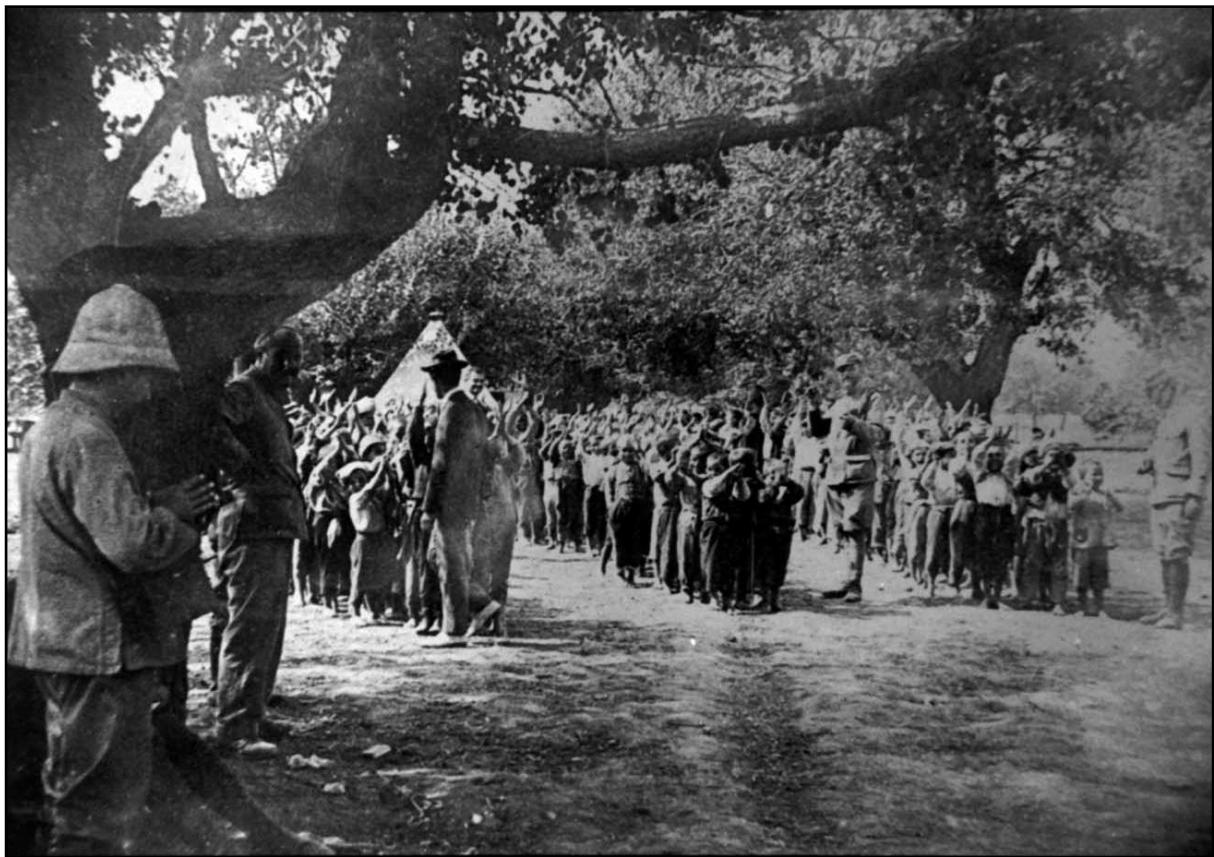
Το πρωί, ένα σμήνος παιδιών σπεύδει να παραταχθεί σε στήλες και να καταλήξει, μετά την επιθεώρηση καθαριότητας, στις υπαίθριες τάξεις όπου διδάσκονται τα στοιχειώδη για την εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας.

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

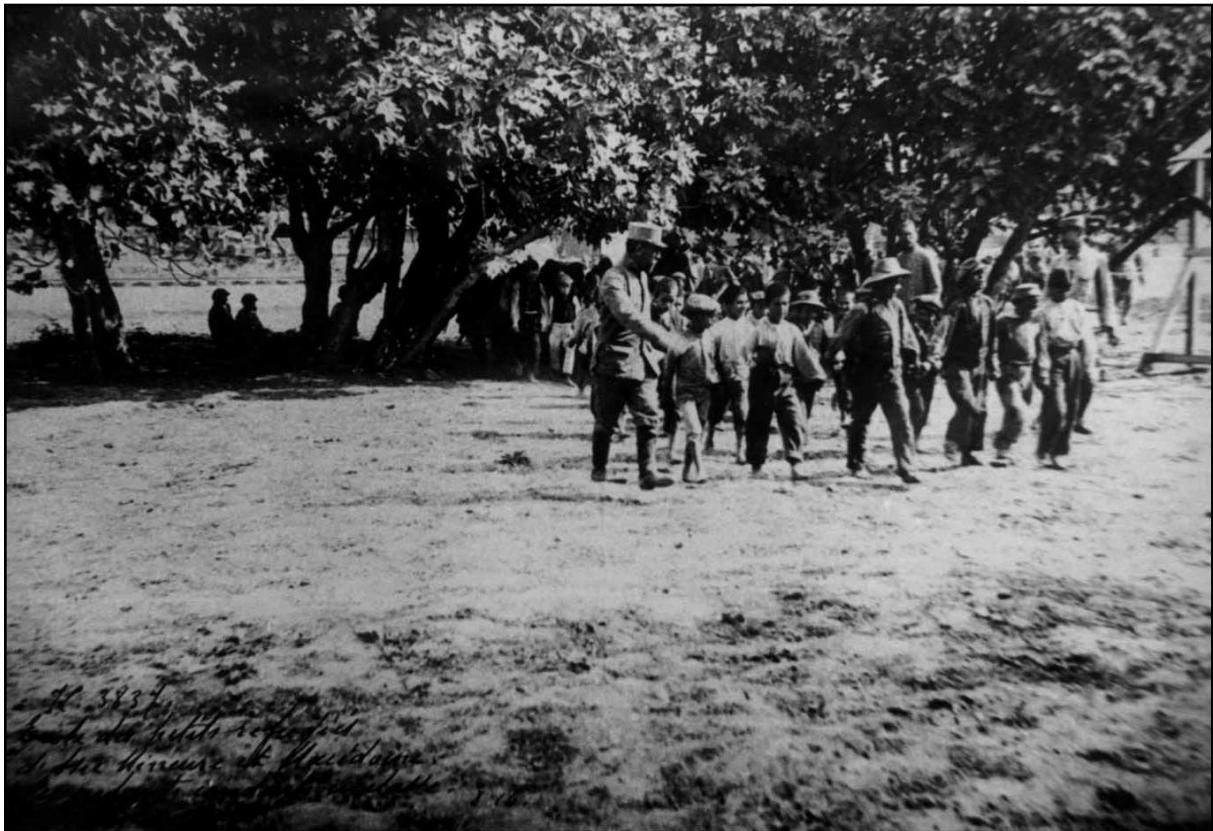
Αν και όλοι έχουν το δικαίωμα στην διανομή κινίνου και μπισκότων, μόνον οι καλύτεροι προσκαλούνται για ν' ακούσουν τις αστείες ιστορίες που διηγείται ο διερμηνέας στην μητρική τους γλώσσα. Κάθε εβδομάδα, μία μικρή ομάδα πηγαίνει στη Θεσσαλονίκη για να πάρει ρούχα. Στο τέλος διαδηλώνουν την ευγνωμοσύνη τους χειροκροτώντας σθεναρά με "τα μικρά τους χέρια που χτυπάνε για την Γαλλία περιμένοντας την ώρα να την υπηρετήσουν πιστά".

Περίληψη του περιεχομένου ταυτίας για το "ειρηνικό έργο των Γάλλων στην Ανατολή"

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Όταν οι Έλληνες κυνηγημένοι από την Θράκη, την ανατολική Μακεδονία και την Μικρά Ασία αναζήτησαν, στις πόρτες της ίδιας της Θεσσαλονίκης, την προστασία της γαλλικής στρατιάς, αυτή, άνοιξε στα παιδιά των προσφύγων τα παραπήγματα και την αγκαλιά των στρατιωτών της - εκπαιδευτών: έτσι ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1916 το γάλλο-ελληνικό σχολείο του Λεμπέτ,

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

όπου 600 μαθητές θα συναντούσαν την διδασκαλία των δύο γλωσσών, θα έβρισκαν ένα γήπεδο για την επαγγελματική εκμάθηση της γεωργίας, τα εργαστήρια, εν τέλει. Αυτό έβγαλε τους εργάτες για την γαλλική αεροναυτική, η οποία τους προσέφερε ένα μεροκάματο.

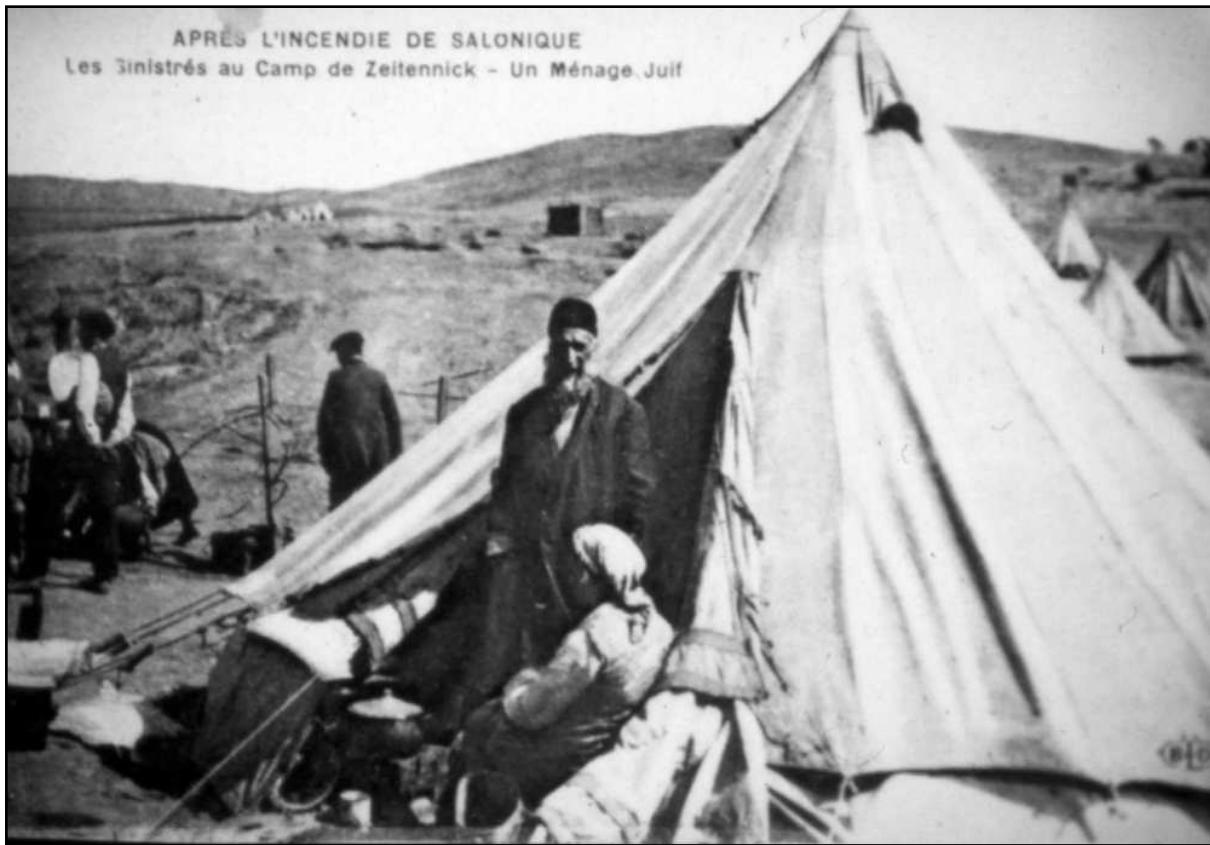
J. Ancel / Les travaux et les jours de l'Armee d' Orient / Paris / 1921

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Αντό το σχολείο οργανώθηκε από τον M.Lecoq, διευθυντή της "Mission laïque française", στο Λεμπέτ, σ' έδαφος παραχωρημένο από τους αδελφούς Λαζαριστές, μέσα σε παραπήγματα κατασκευασμένα από το στρατό. Καλό παράδειγμα της iερής ένωσης και της αλληλεγγύης των εθνών".

J.J. Frappa / Makedonia / Paris / 1921

Αρχείο Γιάννη Μέγα

"Κατά τας πρώτας ημέρας μετά την πυρκαϊάν, η κυρία μέριμνα των Αρχών υπήρξε όπως αντιμετωπίσουν τας μάλλον επειγούσας ανάγκας της στεγάσεως και της τροφδοσίας. Αι Ελληνικάι αρχαί διέθεσαν αμέσως διά τον πρώτον σκοπόν 100 νεόκτιστα παραπήγματα, τα οποία προωρίζοντο διά στέγασιν προσφύγων και όπου ηδύναντο να στεγαστούν περί τας 800 οικογενείας.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Αι αγγλικαί στρατιωτικαί αρχαί έστησαν τρεις μεγάλας κατασκηνώσεις εκ χιλίων τριακοσίων περίπου σκηνών, εις τας πέριξ της πόλεως θέσεις Καράϊσσιν, Ντουντουλάρ και Καλαμαριάν όπου επτά χιλιάδες ψυχαί είνρον προσωρινώς άσυλον".

A. A. Πάλλης / Έκθεσις πεπραγμένων / 1.2.1919 / Δημοσίευση από τον X. Παπαστάθη / Μακεδονικά, αρ. 18 / Θεσσαλονίκη / 1978

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Oι εν στρατοπέδοις προσωρινώς υπό σκηνάς στεγασθέντες, μετά την αποπεράτωσιν των ανεγερθησομένων μονίμων συνοικισμών, θα εγκαθίσταντο εν αυτοίς κατά προτίμησιν πρώτοι εις διάφορα άλλα μέρη της πόλεως, υπό τύπον προσωρινότητος στεγασθέντες.

Όντω εις το Στρατόπεδον Καράχουσεϊν, εις απόστασιν 4 χιλιομέτρων βερείως της πόλεως Θες/νίκης εστεγάσθησαν υπό σκηνάς τας οποίας παρεχώρησαν αι Αγγλικαί στρατιωτικαί αρχαι 412 οικογένειαι, άτομα 2164, εκ των οποίων:

Ισραηλιτικαί οικογένειαι 403, άτομα 2125

Μουσουλμανικαί οικογένειαι 7, άτομα 30

Χριστιανικαί οικογένειαι 2, άτομα 9

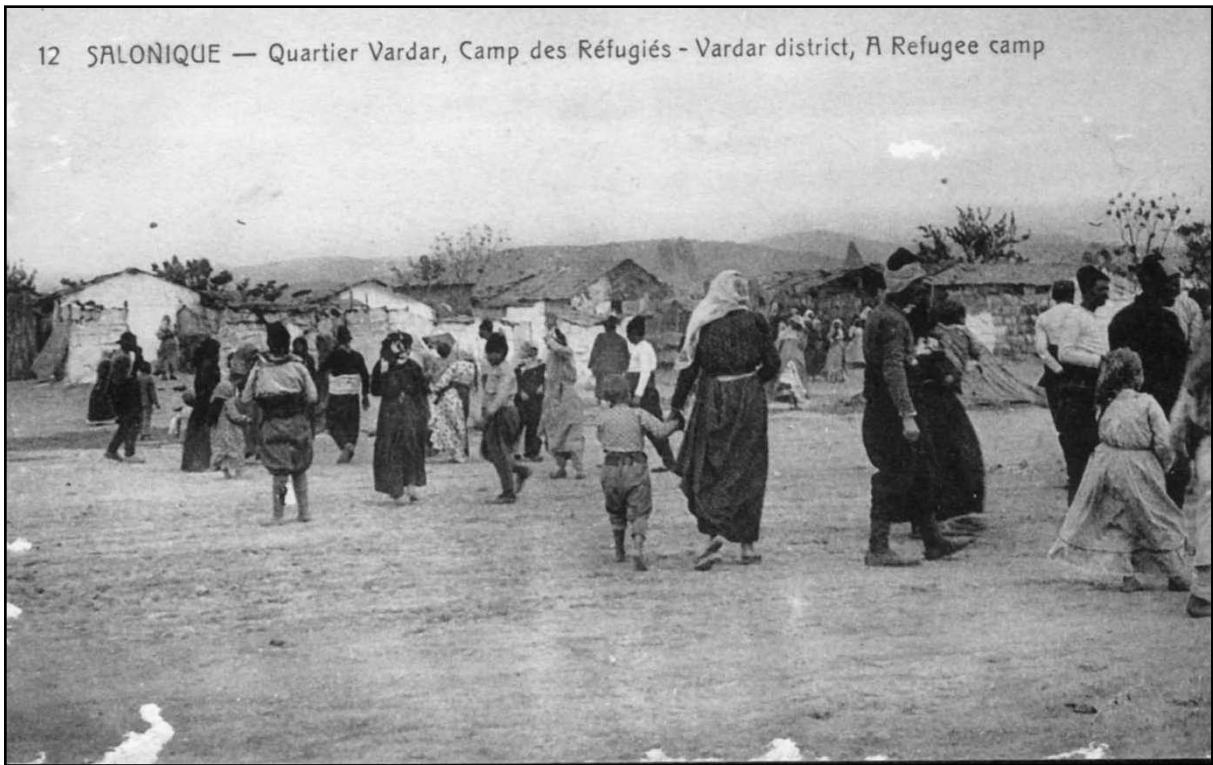
Αρχείο Γάλλην Μέγα

Την διεύθυνσιν του στρατοπέδου ταύτου ανέλαβεν ο Λοχαγός των Αγγλικού Στρατού κ. James Watson, όστις μετά μεγίστης αφοσιώσεως έφερεν εις πέρας το ανατεθέν αυτών έργον[...].

[...]Το στρατόπεδον Λεμπέτ ιδρύθη ολίγον τι βραδύτερον των άλλων τοιούτων, εγκατεστάθησαν εκεί χριστιανικαὶ οικογένειαι 45, άτομα 165 εις δύο μεγάλα παραπήγματα, μεταφερθείσαι από τα σχολεία οδών Κιλκίς και Περικλέους όπου ευθύς μετά την πυρκαϊάν είχον καταφύγει.

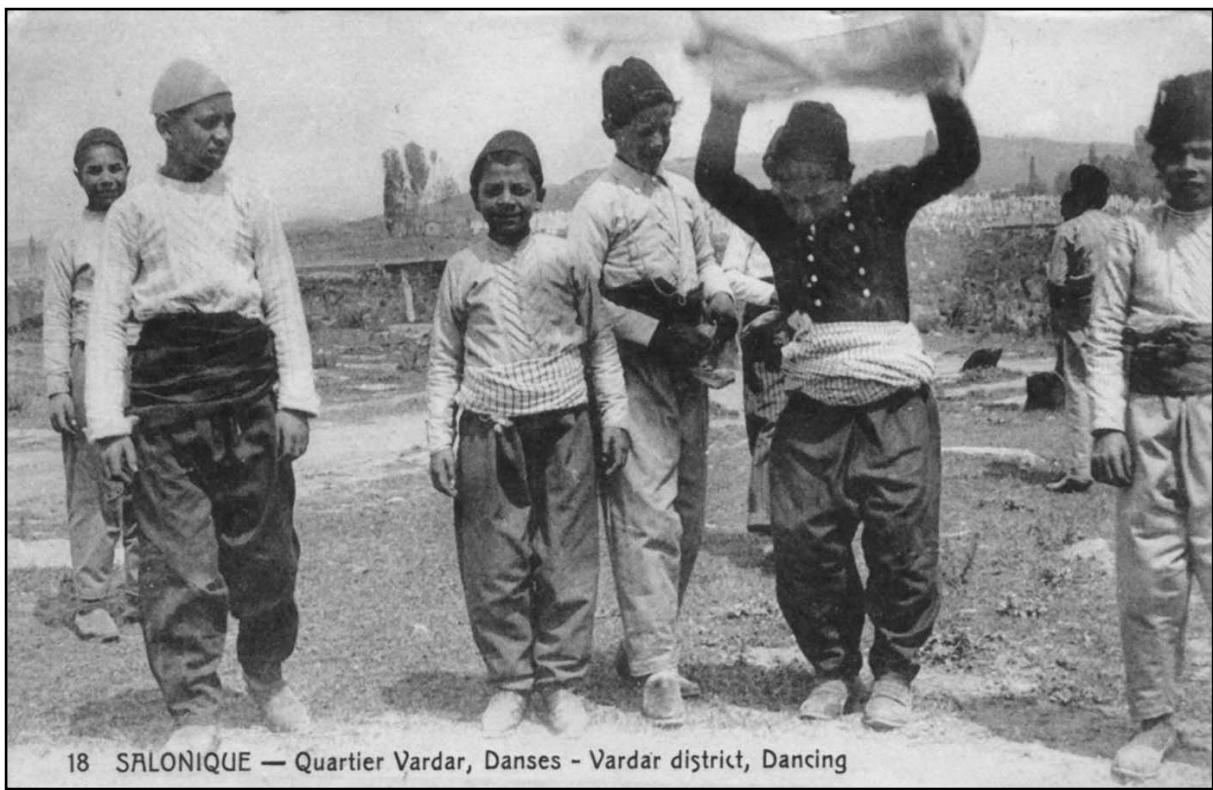
A.A. Πάλλης / Σχέδιο υπομνήματος / Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας / Γενική Διοίκησις Μακεδονίας / Φάκ. 28

12 SALONIQUE — Quartier Vardar, Camp des Réfugiés - Vardar district, A Refugee camp

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Περνώντας τα χοντρά τείχη, ανέρχομαι σ' ένα είδος πλατώματος, πάνω στο οποίο οι δυστυχισμένοι πρόσφυγες κατασκεύασαν ένα αξιοθρήνητο χαμόσπιτο με μερικές σανίδες, καλάμια και λαμαρίνες που προέρχονται από παλιά δοχεία βενζίνης ξεκολλημένα.

18 SALONIQUE — Quartier Vardar, Danses - Vardar district, Dancing

Από αυτό το πλάτωμα, ανακαλύπτει κανείς το λόφο που αποκαλείται του Αγίου Παύλου και μια ανώμαλη χαράδρα που κατεβαίνει στην πεδιάδα του Ζέιτενλικ.

Κατά μήκος των πλαγιών, υπάρχουν πολυάριθμοι οικισμοί με γραφικά χρώματα, ρόδινα, μπλε ή καφέ, περιβαλλόμενοι από μερικά δένδρα και θάμνους που ζεχωρίζουν στο απογυμνωμένο έδαφος της γύρω υπαίθρου.

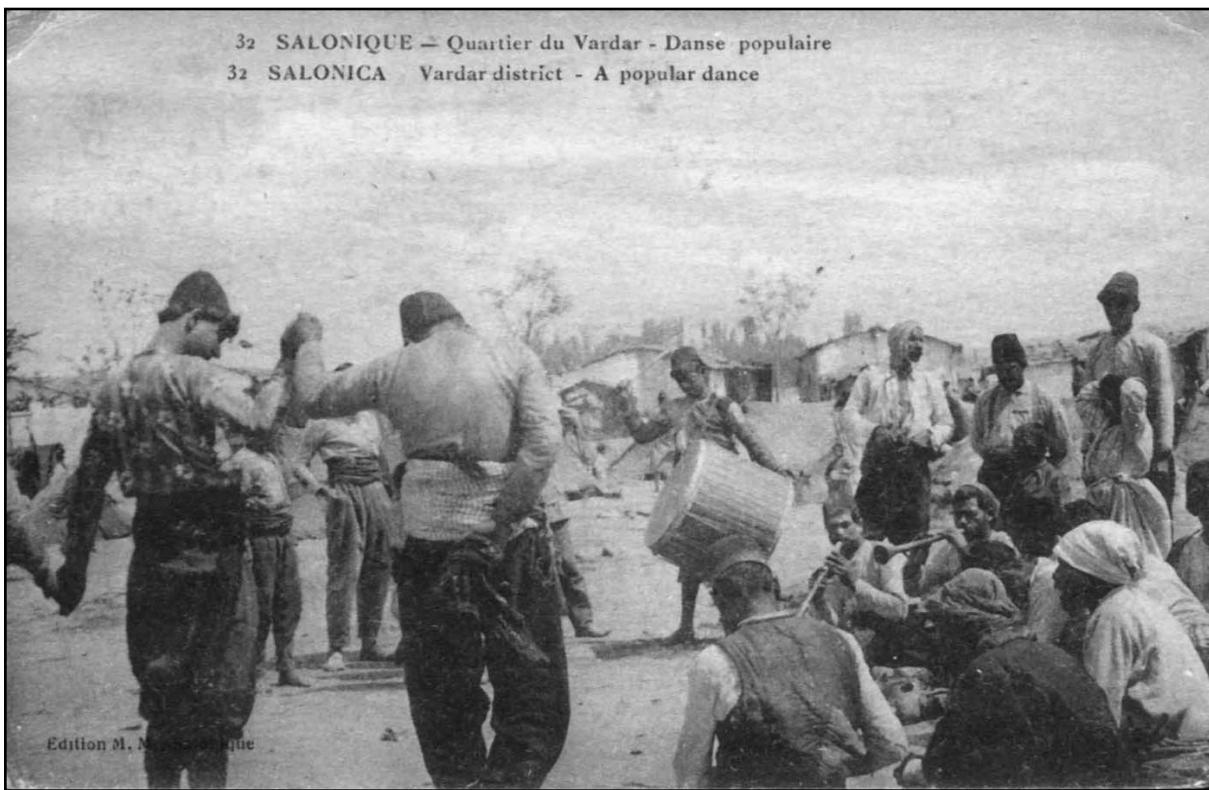
Αρχείο KIO, συλλογή Roger Viollet

Αναρίθμητες φορές, στο τέλος της μέρας ή το βράδυ, έρχομαι εδώ, μόνος, θαυμάζοντας ένα τοπίο γεμάτο με τοπικό χρώμα. Συχνά, άκουγα τα τραγούδια, των οποίων η ηχώ μου έφερνε την ηρεμία της διαμονής στον κάμπο.

Αρχείο ΚΙΘ, συλλογή Roger Viollet

Ήταν τα τραγούδια των Μακεδόνων χωρικών ή των εργατών που συγκεντρώνονταν με την ευκαιρία ενός οικογενειακού γεγονότος, αρραβώνα, γάμου ή βάπτισης ή μιας από τις πολυάριθμες γιορτές του ορθόδοξου ημερολογίου.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Όλα αυτά τα τραγούδια που έχω ακούσει και που είναι σερβικά, ελληνικά, βουλγαρικά ή μουσουλμανικά, έχουν ένα ρυθμό, σχεδόν πάντα, ομοιόμορφο και μονότονο όπως ένας παρατεταμένος θρήνος και αποτυπώνουν μια μελαγχολία που αποπνέει σοβαρότητα και συλλογισμό.

33 SALONIQUE — Quartier des réfugiés - Une manifestation
33 SALONICA — A manifestation in a refugee quarter

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Αυτές οι μελοποιήσεις είναι, προφανώς, η έκφραση και η εικόνα αυτών των δύστυχων, οι οποίοι στο πέρασμα των αιώνων, δεν γνώρισαν τίποτε άλλο παρά δουλεία και καταπίεση. Το δημόδει τραγούδι ακολουθεί τον χαρακτήρα των πληθυσμών.

Edition M. M., Salonique

20 SALONIQUE — Quartier du Vardar - Réfugiés

20 SALONICA — The Vardar district, Refugees

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Και υπάρχει άραγε ιστορία πιο δραματική και πιο ταραγμένη από αυτήν της Μακεδονίας η οποία έζησε όλες τις εισβολές και η οποία ήταν, από την εποχή του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου, πεδίο μαχών;

R. Dufour de la Thuillerie / De Salonique a Constantinople / Paris / 1921

31 SALONIQUE – Quartier des Réfugiés
31 SALONICA - Refugee district

Στο πολιτικό πεδίο μαίνονται οι μάχες ανάμεσα στα δύο στρατόπεδα των Βενιζελικών και των Βασιλικών. Μάχες οι οιποίες δεν έμειναν μόνο στο επίπεδο της πολιτικής αντιπαράθεσης αλλά πέρασαν και στα βίαια επεισόδια μεταξύ των αντιμαχομένων παρατάξεων.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Για πολλούς λόγους, οι πρόσφυγες τάχθηκαν με το μέρος του Βενιζέλου και το διαδήλωσαν με τον δικό τους τρόπο. Με νταούλια και ζουρνάδες.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Οι πρόσφυγες του Λεμπέτ, όπως και οι κάτοικοι των γειτονικών με την πόλη χωριών, επισκέπτονταν την αγορά της, κυρίως πεζοί.

Βιβλιοθήκη ΑΠΘ / J' ai vu, 2.9.1916

Σπύρος Λαζαρίδης / Δι' εγκαταστάσεως 1914 / σελίδα 70

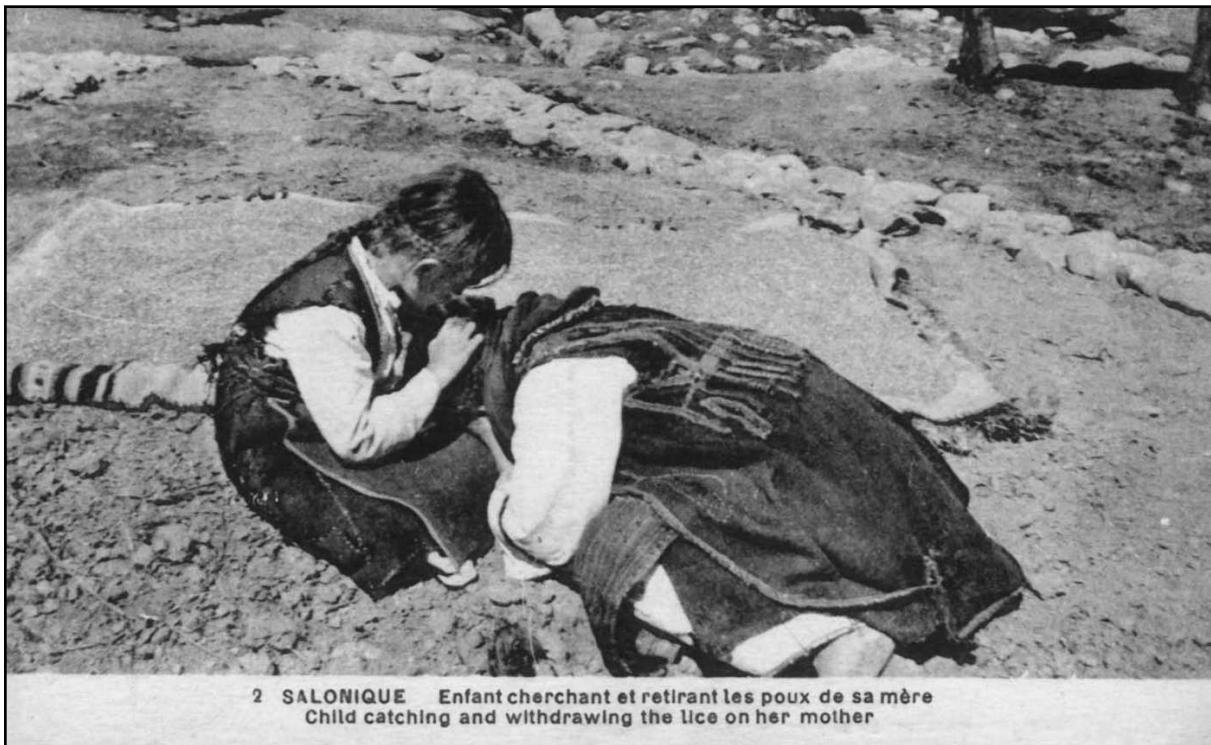
I SALONIQUE — Villageois endimanchés - Peasants on Sunday

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Εις τον προσφυγικόν συνοικισμόν Λεμπέτ Β.Δ. της πόλεως, υπάρχει ναός επ' ονόματι του Αγίου Ελευθερίου σεβόμενος, χρησιμοποιούμενον εις ναόν ενός των οικημάτων του συνοικισμού.

Περ. Γρηγόριος Παλαμάς / τόμος Γ' / Θεσσαλονίκη / 1919

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Ο αγώνας των προσφύγων για επιβίωση είχε και μικρές ανάπτυξες, στη διάρκεια των οποίων άνοιγε ένα άλλο μέτωπο μάχης, ο πόλεμος εναντίον της ψείρας. Εδώ μια μικρή ξεψειρίζει την μάνα της.

Αρχείο Γιάννη Μέγα

Η παράθεση παλαιών φωτογραφιών, ακόμη και χωρίς συνοδευτικά σχόλια, είναι από μόνη της μια γοητευτική διαδικασία. Κάποιες φορές όμως, την γοητεία την διαδέχεται μια πίκρα. Όπως σ' αυτό το ομαδικό πορτραίτο των προσφύγων. Η αντιπροσωπευτικότητα των ανθρώπινων τύπων που επεδίωξε ο φωτογράφος, ακόμη κι αν απέκλεισε τις γυναίκες, υπονομεύεται από την ανωνυμία των προσώπων.

17 SALONIQUE — Quartier Vardar, Famille Réfugiée - Vardar district, A Family of Refugee

Αρχείο Γύννη Μέγα

Είναι πολύ πιθανόν, απόγονοι των εικονιζομένων, ακόμη και κάποιοι απ' αυτούς τους ίδιους, να ζουν, υπέργηροι, κάπου στη Σταυρούπολη ή και αλλού. Δεν θα το μαθαίναμε ποτέ, αν οι μόνοι που διέδιδαν τις φωτογραφίες ήταν οι εκδότες και τα περιοδικά. Ευτυχώς όμως που, παρόλη την φτώχεια, η ανταλλαγή οικογενειακών φωτογραφιών υπήρξε πατροπαράδοτο έθιμο και τα ονοματεπώνυμα που λείπουν από τις καρτ-ποστάλ των εκδοτών να τα βγάλει η έρευνα στο φως μέσα από τα σπιτικά σεντούκια.

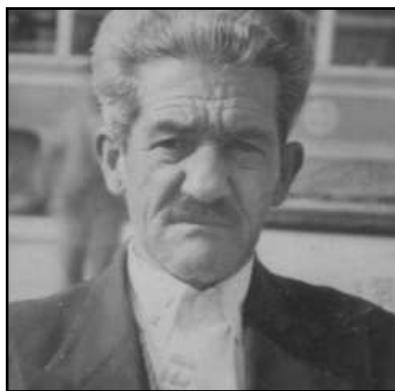

Αρχείο Σ. Λ.

Ο Παράσχος Κεραμιδάς γεννήθηκε το 1900 στα Δαρδανέλια και ήρθε στην Ελλάδα ορφανό αγόρι δεκατεσσάρων χρονών. Περιπλανήθηκε ανά την Ελλάδα και κατέληξε στην Σταυρούπολη όπου και έκανε οικογένεια. Η φωτογραφία τραβήχτηκε μεταξύ του 1934 - 1936, λίγο πριν γεννηθεί το τρίτο παιδί της οικογένειας.

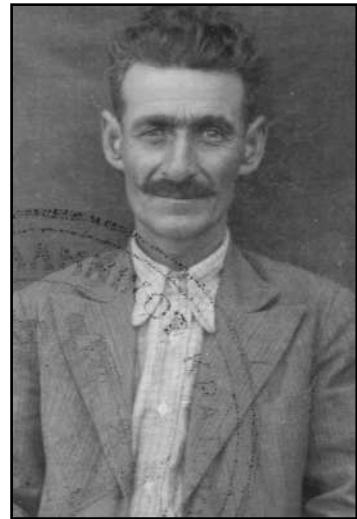
Η Γεωργία Κεραμιδά, το γένος Κεσανιώτη, γεννήθηκε το 1905 στην Μαινεμένη της Μικράς Ασίας. Τα χαρτιά του δήμου Σταυρούπολης την θέλουν να ήρθε στην Ελλάδα το 1922.

Παντρεύτηκαν το 1925 και, όπως και πολλά άλλα ζευγάρια, ένωσαν τις δύο προσφυγιές σε μια οικογένεια.

Αρχείο Σ. Λ.

Το δεκατετράχρονο αγόρι εντάχθηκε στην ελληνική κοινωνία, δούλεψε, συνταξιοδοτήθηκε και πέθανε σε βαθιά γεράματα, ολοκληρώνοντας τον βιολογικό του κύκλο και αφήνοντας πίσω του παιδιά που φυλάνε σαν πολύτιμα φυλαχτά τα τεκμήρια της ζωής του.

Ο Δημήτριος Κατσάρης γεννήθηκε το 1899 στα Δαρδανέλια και ήρθε το 1914. Υπηρέτησε την στρατιωτική του θητεία, δούλεψε στους ελληνικούς σιδηρόδρομους και υπήρξε από τους πρώτους κατοίκους του προσφυγικού οικισμού Λεμπέτ. Ισως να τον είδαμε να χορεύει, μαζί με τα υπόλοιπα δεκαπεντάχρονα στις φωτογραφίες που ήδη προσπεράσαμε, στα δύσκολα χρόνια της πρώτης εγκατάστασης στην περιοχή.

Αρχείο Σ. Λ.

Το κοριτσάκι που φωτογραφίζεται στην αγκαλιά του πατέρα του, στην επόμενη σελίδα, είναι παιδί προσφύγων. Οι δύο παππούδες πέθαναν πριν το γνωρίσουν. Ο Ανεγνώστης Γιαλεντζής (κάθεται στην πολυθρόνα), από το Αλμαλή της περιοχής των Μαλγάρων, γεννήθηκε το 1882 και πέθανε το 1940 γιαυτό και δεν εμφανίζεται στα δημοτολόγια του Δήμου Σταυρούπολης. Καταγράφεται όμως στην αίτηση της συζύγου του και του γιου του που εικονίζονται στην απέναντι σελίδα. Οι αιτήσεις αυτές κατατέθηκαν το 1952. Ο άλλος παππούς, ο Σωκράτης Μπορίνης, από το Φανάρι της Θράκης, πέθανε ακόμα νωρίτερα. Το δικό του όνομα σώζεται ως πατρώνυμο της κόρης του, μητέρας του κοριτσιού, στην αίτηση του γαμπρού του,

Αρχείο Σ. Λ.

Κωνσταντίνου Γιαλεντζή ο οποίος ήρθε το 1914, παιδί δύο χρονών.

Η χήρα του Ανεγνώστη, Κυριακή Γιαλεντζή το γένος Δελεμπετζή, γεννήθηκε το 1884 στο Αλμαλή κι αυτή, ήρθε το 1914, έζησε ως τα γεράματα και αξιώθηκε εγγόνια στη νέα πατρίδα. Το όνομα του Κωνσταντίνου Γιαλεντζή βρίσκεται και σε άλλα έγγραφα του Δήμου Σταυρούπολης, εκτός από τις αιτήσεις για την εγγραφή στα (νέα) δημοτολόγια. Διετέλεσε μέλος και αντιπρόεδρος του κοινοτικού συμβουλίου.

Αρχείο Σ.Λ.

Αξίζει κανείς να αντιπαραβάλλει αυτήν την φωτογραφία της δεκαετίας του 50 περίπου, με την φωτογραφία της σελίδας 22, που τραβήχτηκε κατά την διάρκεια της παρουσίας των Γάλλων στρατιωτών στην περιοχή. Τα περίφημα θαλάματα που φιλοξένησαν τους πρόσφυγες του 1922, δεν ήταν σταύλοι το 1914. Και τότε πρόσφυγες φιλοξένησαν. Η εικονιζόμενη στα δεξιά της φωτογραφίας είναι η Παναγιώτα Κουτρουμάνη που γεννήθηκε το 1902 στο Γενή Σαρί του Τσανάκαλε (Δαρδανέλια) και ήρθε με την οικογένειά της το 1914. Βρίσκεται καταγραμμένη ως σύζυγος, στην οικογενειακή μερίδα του Γεωργίου Μαρκάκη, από την Κρήτη.

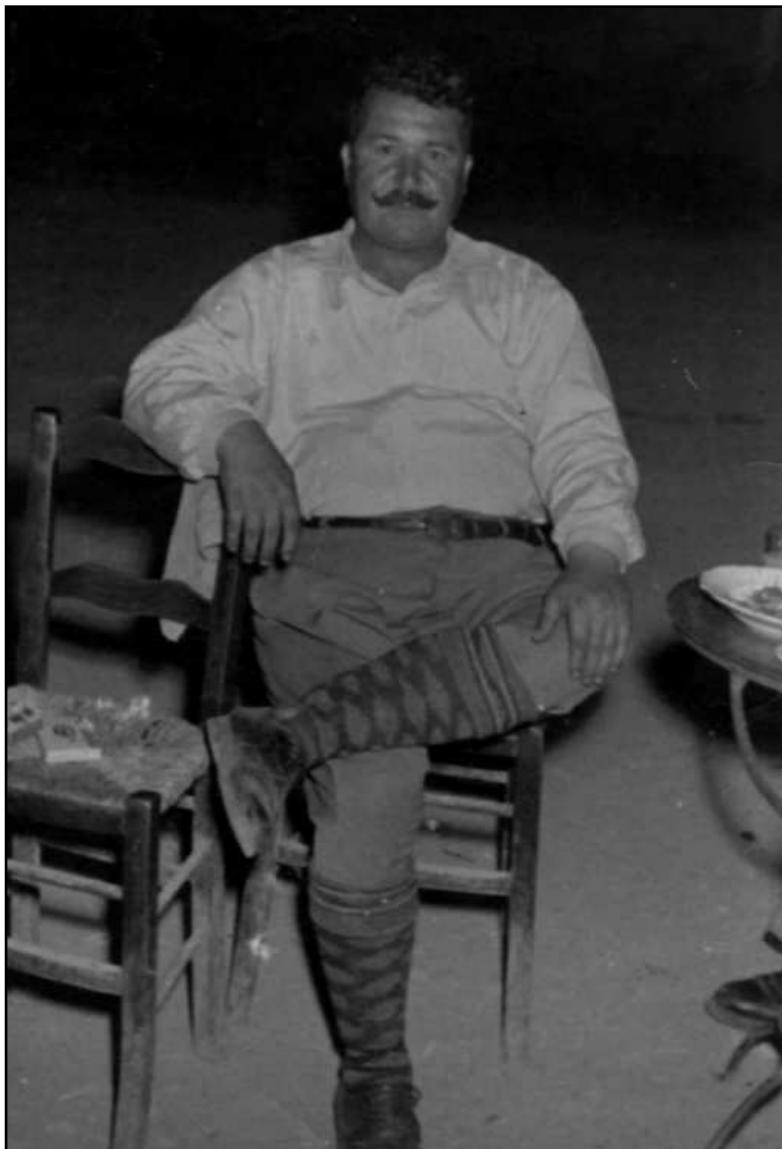
Ο Κωνσταντίνος Γεωργέλης γεννήθηκε το 1901 στα Δαρδανέλια. Ήρθε στην Ελλάδα το 1914 και δούλεψε σαν χαρτεργάτης.

Η Σοφία Γεωργέλη, το γένος Σίμου, γεννήθηκε το 1912 στη Νικομήδεια και ήρθε το 1922.

Βλέποντας κανείς τέτοιες φωτογραφίες αναρωτιέται αν έχει καμιά ιδιαίτερη σημασία ο διαχωρισμός μεταξύ των προσφύγων του 1914 και του 1922.

Αρχείο Σ. Λ.

Ο Δήμος Βασιλείου γεννήθηκε το 1906 στα Δαρδανέλια και τα χαρτιά γράφουν πως ήρθε το 1922. Ο γιος του Γιώργος θυμάται πως ο πατέρας του ήρθε το 1914. Δεν είναι απίθανο να είναι και τα δύο σωστά. Κάποιοι πρόσφυγες του 1914 επέστρεψαν στην πατρίδα τους και ξαναήρθαν το 1922. Η αίτηση που κατέθεσε ο Βασιλείου γράφτηκε το 1952. Τότε, τριάντα τόσα χρόνια μετά, ίσως δεν είχε και μεγάλη σημασία για τον πρόσφυγα να διαλέξει την σωστή ημερομηνία της προσφυγιάς του. Δήλωσε την οριστική και αμετάκλητη. Η άλλη έκρυβε μέσα της την ελπίδα της παλινόστησης.

Στο πίσω μέρος της φωτογραφίας, διαβάζει κανείς, με συγκίνηση, λόγια που δείχνουν πόσο απαραίτητη ήταν για τους Έλληνες των προηγούμενων δεκαετιών, η ανταλλαγή οικογενειακών στιγμιότυπων.

Ο Χρήστος Λεβαντής γεννήθηκε το 1896 στα Δαρδανέλια και ήρθε το 1914.

Η Παναγιώτα Λεβαντή το γένος Μυριοφύτου, γεννήθηκε το 1906 στο Γενή Σαρί.

Αρχείο Σ. Λ.

Αρχείο Σ. Λ.

1928. Τα πράγματα έχουν πια ξεκαθαρίσει. Ο οικισμός προσφύγων του 1914 ("η μικρή πόλη των προσφύγων στο Λεμπέτ, όπου τα παιδιά και τα κοτόπουλα ερωτοτροπούν πάντοτε με τον θάνατο στην άκρη του δρόμου" κατά τον *V. J. Seligman* στο *The Salonica side-show, London, 1919*), έχει υποδεχτεί και το κύμα του 1922.

Οι Θρακιώτες και οι Μικρασιάτες πρόσφυγες εντάσσονται σιγά σιγά στον ελληνικό κοινωνικό και διοικητικό ιστό. Ο οικισμός τους προσαρτάται το 1919 στον δήμο Θεσσαλονίκης και το 1926 φέρεται ως εκ των ιδρυτών της νέας κοινότητας του Σταθμού (Χαρμάνκιοι).

Τα δύο ξαπλωμένα παλλικάρια του μουσικογυμναστικού συλλόγου "Ο Απόλλων", είναι ο Κωνσταντίνος Πανάρετος (αριστερά) και ο Κωνσταντίνος Γιαλεντζής (δεξιά). Ο Πανάρετος, αν και γεννήθηκε το 1915 στα Δαρδανέλια φαίνεται στα χαρτιά πως απέκτησε την ιδιότητα του δημότη Σταυρουπόλεως "δι' εγκαταστάσεως 1914".

Το ελληνικό δημόσιο, ακόμη και σήμερα κάνει λόγο για τον "Αστικό Προσφυγικό Συνοικισμό Σταυρουπόλεως" για να προσδιορίσει οικόπεδα του δήμου Σταυρουπόλεως.

Δύο ήταν τα ευδιάκριτα κύματα προσφύγων που προηγήθηκαν του μεγάλου ρεύματος της Μικρασιατικής Καταστροφής του 1922. Το ένα έφτασε στην Ελλάδα το 1914 και το άλλο το 1919. Αν με τους πρόσφυγες του 1914 η Σταυρούπολη απέκτησε τους πρώτους της κατοίκους που κατάγονταν κυρίως από τα Δαρδανέλια, με τους πρόσφυγες του 1919 η περιοχή της Πολίχνης δέχτηκε νέους κατοίκους, τους Καυκάσιους από το Καρς.

Η μοίρα των δύο οικισμών ήταν για πολλά χρόνια κοινή. Όλοι οι κάτοικοι της Πολίχνης βρίσκονται εγγεγραμμένοι στα παλιά δημοτολόγια της Κοινότητος Σταυρουπόλεως με εγγραφές του 1940.

Οι δύο οικογένειες, φωτογραφίες των οποίων ακολουθούν, κατάγονται από το Τσατάχ και βρέθηκαν με άλλες οκτώ από το ίδιο χωριό στην Πολίχνη, αφού πέρασαν από το λοιμοκαθαρτήριο του Καραμπουρνού και το Χαρμάνκιοϊ, το 1919.

Εδώ, γυναίκες του Τσατάχ πριν ξεκινήσουν για το μεγάλο ταξίδι της επιστροφής.

Αρχείο Σ. Λ.

Σρατιώτες του Ρωσικού στρατού. Δεύτερος καθήμενος από δεξιά ο Αλέξανδρος Πεντερίδης. Γεννήθηκε το 1874 και ήρθε το 1919 στο Καραχουσεΐν. Ο Πεντερίδης παντρεύτηκε την Θεοπίστη Αναστασιάδου του Κωνσταντίνου, η οποία γεννήθηκε το 1884. Τις φωτογραφίες και πληροφορίες που συμπλήρωσαν τα στοιχεία των εγγράφων που φυλάσσονται στο δήμο Σταυρουπόλεως έδωσαν στον συγγραφέα ο Λεωνίδας Αναστασιάδης και η Μαρία Πεντερίδου- Σολομωνίδου. Ο Λεωνίδας γεννήθηκε το 1912 στο Τσατάχ και είναι αδελφός της Θεοπίστης. Η Μαρία γεννήθηκε το 1925 στην Ελλάδα και είναι κόρη του Αλέξανδρου Πεντερίδη και της Θεοπίστης.

Εδώ πάλι ο Αλέξανδρος Πεντερίδης και συνάδελφοί του στρατιώτες. Διηγείται η Μαρία Πεντερίδου Σολομωνίδου: Ο πατέρας μου, όταν θα ερχόταν στην Ελλάδα, σ' αυτόν που δούλευε στο γραφείο, ο διευθυντής του, του λέει, "Αλέξη", τον αγαπόνσε γιατί όλα εκείνος τα διεκπεραίωνε, ήταν καλλιγράφος, του λέει λοιπόν, "Αλέξανδρε, μην πας στην Ελλάδα, είναι φτωχή χώρα και θα υποφέρεις". Εν τω μεταξύ, η γιαγιά μου, τότε γινότανε αναβρασμός, ήτανε η επανάσταση, σηκώθηκαν οι μπολσεβίκοι και το ένα το παιδί της γιαγιάς μου, ο θείο Γιώργος ήτανε στο Πανεπιστήμιο κι ήτανε με τους μπολσεβίκους και ο θείο-Μιλτιάδης ήτανε στο στρατό κι ήτανε αξιωματικός στο στρατό και λέει "εδώ θα σκοτωθούνε και τ' αδέλφια μεταξύ τους, όχι, θα φύγουμε". Η γιαγιά μου ξεσκώθηκε. "Οχι. Θα μαζέψω όλη την οικογένειά μου, όλα τα παιδιά μου και θα φύγω". Κι έτσι, ένα απ' τα παιδιά της ήτανε και η Πίστη, γυναίκα του Αλέξανδρου και ήρθανε τότε όλοι μαζί.

Αρχείο Σ.Λ.

Αρχείο Σ. Λ.

Δεξιά ο Αναστάσιος
Αναστασιάδης του
Κωνσταντίνου,
γεννήθηκε το 1905.
Εικονίζεται με τα
ξαδέλφια του από την
μεριά της μάνας του,
Εύας.

Κάθεται η γυναίκα του
Αλέξανδρου Αναστασιάδη,
Σιμέλα το γένος
Ατματσιάδου που
γεννήθηκε το 1905.
Ο Αλέξανδρος γεννήθηκε
το 1897 και είναι ένα από
τα δώδεκα παιδιά του
Κωνσταντίνου
Αναστασιάδη.
Όρθιοι ο Νικόλαος και η
Ελπίδα Αναστασιάδη,
ξαδέλφια του Αλέξανδρου.

Αρχείο Σ. Λ.

Αρχείο Σ. Λ.

Στυλιανός Πεντερίδης του Ιακώβου και της Κυριακής. Ανεγιός από αδελφό του Αλέξανδρου Πεντερίδη. Γεννήθηκε το 1899. Δούλεψε στα τραμ και εικονίζεται με την στολή εργασίας του.

Καθήμενη η Μάρθα Πεντερίδου- Πετρίδου, αδελφή του Στυλιανού. Γεννήθηκε το 1900.
Όρθια δεξιά η Μαρία Πεντερίδου- Σολομωνίδου.

Μιλάει ο Λεωνίδας
Αναστασιάδης: Αυτά είναι
αδέλφια μου. Γιοί του
Κωνσταντίνου Αναστασιάδη.
Εγώ ήμουν μικρός. Ήρθα 6-7
χρονών. Ήμασταν δώδεκα
αδέλφια. Στην πολυθρόνα, ο
μεγάλος, ο Αλέξανδρος. Δεξιά
του ο Αναστάσιος. Όρθιοι
είναι στα δεξιά ο Χρήστος και
στ' αριστερά ο Θόδωρος.

Αρχείο Σ. Λ.

Κηδεία του Κωνσταντίνου Αναστασιάδη. Δάσκαλος. Διηγείται η Μαρία Πεντερίδου-Σολομωνίδου, εγγονή του:

Τότε η εκκλησία της Πολίχνης ήταν πιο πάνω από την Κρύα Βρύση. Το πρώτο σπίτι πάνω από την Κρύα Βρύση. Σε θάλαμο ήταν. Δεν ήταν κανονική εκκλησία. Στη μέση είναι η μητέρα μου, Θεοπίστη Πεντερίδου, κόρη του Κωνσταντίνου Αναστασιάδη. Το '25 γεννήθηκα, αυτός στις αρχές του '26 πέθανε. Έκανε και εδώ για λίγο δάσκαλος. Από την μια μεριά είναι τα αγόρια κι από την άλλη τα κορίτσια, μαθητές δημοτικού. Εδώ στην κηδεία είναι κι ο Παπαπαναγιώτου, ο δάσκαλος, ο πατέρας της Έλλης. Πίσω από τα κορίτσια, είναι και ο Γεωργιάδης, ο δάσκαλος, έκανε και στη Σταυρούπολη. Φαίνεται λίγο πίσω από τα αγόρια.

ΤΟΛΕΥΚΩΜΑΔΙ' ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ 1914 Ε
ΚΑΝΕΔΥΟΚΛΑΣΣΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΕΤΥΠΙ
ΟΓΡΑΦΕΙΟΤΟ 2001 ΚΑΙ ΤΟ 2005 ΣΤΑ ΠΛΑΙΣ
ΙΑ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΠΟ
ΛΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. ΔΙΑΝΕΜΗΘΗΚΕ Δ
ΩΡΕΑΝΚΑΙΤΩΡΑ ΔΟΚΙΜΑΖΕΙΤΗΝΤΥΧΗ
ΤΟΥ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ. ΤΟ ΛΕΥΚΩΜΑ ΑΥΤΟ
ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΙΤΗ ΧΡΟΝΙΚΗΣ ΤΙΓΜΗΜΗ ΔΕ
ΝΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΥ ΠΟΛΗΣ: 1914 ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΝΕ
ΙΑΥΤΟ ΞΗΣΙΜΟ ΠΟΙΩΝ ΤΑΣ ΤΕΚΜΗΡΙΑ Δ
ΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΠΙΩΤΙΚΑ. ΑΝΑΤΡΕΧΟΝΤΑΣ
ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΑΡΧΕΙΑΚΑΙΣΕΝΤΟΥΚΙΑ